

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет гуманітарних наук
Кафедра української мови

Магістерська робота

освітній ступінь — магістр

на тему: **«ВПЛИВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
НА РОСІЙСЬКУ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ»**

Виконав: студент 2-го року навчання,
спеціальності 035.01
Філологія (українська мова та література)

Гуджеджіані Ілля Олександрович

Керівник Масенко Л. Т.,
доктор філологічних наук, професор

Рецензент _____

Магістерська робота захищена
з оцінкою « _____ »

Київ 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. БАГАТОАСПЕКТНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ МОВНИХ КОНТАКТІВ.....	8
Вступ до першого розділу.....	8
1.1. Мовні контакти та їхні наслідки.....	8
1.2. Двомовність і диглосія.....	10
1.3. Перемикання і змішування мовних кодів.....	12
1.4. Мовний пуризм і мовна політика.....	14
Висновки до першого розділу.....	15
РОЗДІЛ 2. РОСІЙСЬКЕ МОВЛЕННЯ УКРАЇНИ.....	16
Вступ до другого розділу.....	16
2.1. Особливості впливу української мови на російську України часів Російської імперії.....	16
2.1.1. Фонетичний рівень російського мовлення України часів Російської імперії.....	20
2.1.2. Лексичний рівень російської мови України часів Російської імперії.....	21
2.2. Особливості впливу української мови на російську в Українській Народній Республіці та Українській Державі.....	24
2.3.1. Особливості впливу української мови на російську України часів СРСР.....	26
2.3.2. Синтаксичний рівень російського мовлення України часів СРСР.....	30
2.4. Особливості впливу української мови на російську України сучасного періоду.....	31

2.4.1. Морфологічний рівень російської мови України сучасного періоду.....	33
2.4.2. Збільшення кількості української лексики і фразеології російського мовлення України сучасного періоду.....	34
2.4.3. Причини використання українізмів у російському мовленні України сучасного періоду.....	36
2.4.3.1. Свідоме використання українізмів у російському мовленні України сучасного періоду.....	36
2.4.3.2. Неусвідомлене використання українізмів у російському мовленні України сучасного періоду.....	38
2.4.4. Мовна картина світу російськомовних України сучасного періоду.....	39
2.4.5. Питання мовної асиміляції російськомовних України.....	40
2.4.6. Проблема «російської мови України».....	41
2.4.7. Оцінка тенденцій впливу української мови на російську України...42	
Висновки до другого розділу.....	44
РОЗДІЛ 3. ФАКТОРИ ПЕРЕМИКАННЯ КОДУ НА УКРАЇНСЬКУ В РОСІЙСЬКОМОВНИХ УКРАЇНИ.....	46
Вступ до третього розділу.....	46
3.1. Порівняльна характеристика російського мовлення В. Зеленського та І. Коломойського.....	47
3.1.1. Перемикання коду на українську в російському мовленні В. Зеленського в інтерв'ю російськомовним журналістам.....	48
3.1.2. Перемикання коду на українську в російському мовленні В. Зеленського в інтерв'ю українськомовним журналістам.....	51
3.1.3. Перемикання коду на українську в російському мовленні І. Коломойського в інтерв'ю російськомовним журналістам.....	52

3.1.4. Перемикання коду на українську в російському мовленні	
I. Коломойського в інтерв'ю українськомовним журналістам.....	53
3.2.1. Сфера спілкування як фактор впливу на частотність	
перемикання мовного коду.....	56
3.2.2. Диглосія як фактор впливу на частотність перемикання	
мовного коду.....	58
3.2.3. Мовна спільнота співрозмовника як фактор впливу на частотність	
перемикання мовного коду.....	60
3.2.4. Емоційний стан мовця як фактор впливу на частотність	
перемикання мовного коду.....	62
3.2.5. Комунікативна мета мовця як фактор впливу на частотність	
перемикання мовного коду.....	63
3.2.6. Мовна поведінка співбесідника як фактор впливу на	
частотність перемикання мовного коду.....	64
Висновки до третього розділу.....	67
ВИСНОВКИ.....	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	70
СПИСОК ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ.....	79

ВСТУП

Актуальність теми дослідження зумовлена недостатністю висвітлення впливу української мови на російську України, а також загальномовознавчим й інтерлінгвістичним інтересом до двомовності та взаємовпливів мов, що контактують.

Зазвичай мовна ситуація в межах України розглядається з позиції впливу російської мови на українську. Цієї проблематики стосуються дослідження мовної стійкості українськомовних, російськомовних елементів в українській мові та інтерферованості українськомовних з боку російської мови. Подібна увага до зазначених явищ є цілком виправданою, оскільки російська мова здійснювала значний вплив на українську, що мала статус колоніальної, протягом трьохсот років.

Утім, мовні контакти не можуть бути однобічними, тим паче коли йдеться про мови, чисельність носіїв яких обчислюється десятками мільйонів. Таким чином, в нашій роботі розглядаються питання впливу української мови на російську України як часів бездержавності, так і часів української державності. А власне дослідження зосереджене на особливостях впливу української мови на російську України сучасного періоду.

Теоретичне значення виконаної роботи полягає у можливості застосування її результатів у розв'язанні окремих теоретичних питань в інших дослідженнях мовних контактів. Запропонована в магістерській роботі методика визначення частотності перемикання мовного коду може бути застосована і в інших дослідженнях. Використання результатів магістерської роботи, у дослідженнях відповідних темі, а також викладанні міждисциплінарних курсів, зумовлюють її **практичне значення**.

Мета магістерської роботи полягає в дослідженні особливостей впливу української мови на російську України. Реалізація мети передбачає виконання

наступних завдань:

- 1) розглянути історію впливу української мови на російську України; виокремити періоди цього впливу; з'ясувати причину зміни впливів; дослідити вид диглосії України, у якій домінантною є українська мова;
- 2) визначити дію мовних і позамовних чинників, які вплинули на утворення російської мови України; розмежувати субстратний та адстратний впливи української мови на російську України;
- 3) з'ясувати наслідки впливу української мови на російську України на різних рівнях мовної системи (на фонетичному, морфологічному, лексичному, синтаксичному рівнях), а також на мовну картину світу сучасного періоду;
- 4) з'ясувати тенденції впливу української мови на російську України та фактори, що впливають на збільшення цього впливу;
- 5) визначити фактори перемикання коду на українську в російськомовних України на сучасному етапі; розробити методику визначення частотності перемикання коду; порівняти фактори, що впливають на частотність перемикання коду; з'ясувати фактор, що спричинив найчастотніше перемикання коду.

Об'єктом дослідження є російське мовлення України, що належить двомовним українцям, для яких російська мова є першою.

Предметом дослідження є факти перемикання коду на українську в російському мовленні України, що належить двомовним українцям, для яких російська мова є першою.

Матеріалом дослідження слугували 12 інтерв'ю із відомими російськомовними України (В. Зеленським та І. Коломойським), загальною тривалістю 12 годин і 35 хвилин, що містили 94 факти перемикання коду на українську.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять фундаментальні праці українських та зарубіжних дослідників у галузі мовних

контактів (У. Вайнрайх, А. Мартіне, С. Семчинський, Ю. Жлуктенко). У дослідженні різних періодів мовного впливу української мови на російську в Україні ми користувалися працями мовознавців часів Російської імперії (К. Зеленецький, І. Огієнко), українських емігрантів (В. Чапленко, Ю. Шевельов) та дослідників радянського часу (Р. Болдирев). Для дослідження сучасної мовної ситуації України були залучені праці викладачів Києво-Могилянської академії (Л. Масенко, А. Лучик, Л. Дика, В. Васютинський), а також інших провідних українських дослідників (О. Тараненко, І. Кошман, С. Соколова).

У магістерській роботі застосовано описовий та математичний **методи** дослідження. Описовий метод застосовувався для інвентаризації та інтерпретації мовних одиниць, а математичний — для унаочнення отриманих результатів.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та списку джерел ілюстративного матеріалу.

У **вступі** обґрунтовано актуальність дослідження, його значення для теорії та практики мовознавства, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет та методи дослідження.

У **першому розділі** розглянуто основні теоретичні положення мовних контактів.

У **другому розділі** розглянуто дослідження, що стосуються теми роботи.

У **третьому розділі** міститься опис виконаного власного дослідницького завдання.

У **висновках** відображено результати проведеного дослідження.

РОЗДІЛ I. БАГАТОАСПЕКТНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ МОВНИХ КОНТАКТІВ

Вступ до першого розділу

Кожна мова змінюється. Однією з причин змін у мові є її мовні контакти. Через соціальну зумовленість мови, зміни в ній також соціально зумовлені [Семчинський 1988, 264].

Термін «мовні контакти» отримав широкого поширення після праць Андре Мартіне та Уріеля Вайнраха [Розенцвейг 1972, 5], проте явище мовних контактів досліджувалося й раніше. До висновку про контактування мов, незалежно один від одного дійшли Хуго Шухардт та Іван Бодуен де Куртене [Розенцвейг 1972, 7]. У статті «Про змішаний характер усіх мов» (1900) Бодуен де Куртене наголошує на тому, що жодна із мов «не може бути чистою» [Бодуен де Куртене 1963, 363].

1.1. Мовні контакти та їхні наслідки

На позамовну причину мовних контактів вказується і в сучасних визначеннях терміна: «Мовні контакти — це доторкання мов, яке виникає внаслідок особливих географічних, історичних, політичних, економічних, релігійних, культурних умов, що створюють потребу в спілкуванні різномовних етносів (*тут і далі переклад наш – І. Г.*)» [Языковые контакты 2011, 149].

Юрій Жлуктенко в посібнику «Мовні контакти» (1966) подає класифікацію мовних контактів за типами їхньої взаємодії. За кількістю мовних колективів, що беруть участь у мовній взаємодії, мовні контакти можуть бути: прямими (два мовні колективи взаємодіють безпосередньо) та опосередкованими (два мовні колективи задля взаємодії користуються мовою-посередником) [Жлуктенко 1966, 6]. Також дослідник поділяє мовні контакти на природну форму (за безпосередніх контактів мовних колективів) та штучну

форму (наприклад, внаслідок вивчення іноземної мови) [Жлуктенко 1966, 9].

За інтенсивністю взаємодії розрізняють казуальні (випадкові) та перманентні (стійкі) мовні контакти. Перманентні, в свою чергу, поділяються на зовнішні (між мовними колективами, що становлять окремі «суспільно-політичні єдності») та внутрішні (між мовними колективами, що входять до однієї «суспільно-політичної єдності») [Жлуктенко 1966, 7]. Важливо зазначити, що відмінність у тривалості взаємодії двох мов матиме різний результат у співвідношенні мовного взаємовпливу цих мов. Таким чином, можливими варіантами другого виду можуть бути як незначне збагачення лексичного складу, так і суттєва зміна структури однієї з контактуючих мов [Жлуктенко 1966, 15].

Задля наочнішого розгляду мовних контактів, ми підемо шляхом розрізнення процесу мовних контактів із їхніми наслідками.

Як зазначає А. Мартіне, дві мови, що перебувають в мовних контактах, здійснюють значний вплив одна на одну, навіть якщо це призводить до зникнення однієї із них [Мартіне 1972, 82]. Ми пристаємо до думки Олександра Реформатського та Юрія Жлуктенка, що субстрат (а також суперстрат і адстрат) є одним із можливих результатів мовної взаємодії, а не видом взаємодії [Жлуктенко 1966, 18]. Відтак, наслідки мовних контактів, схематично, можна розділити на два види: 1) одна з двох контактуючих мов перестає існувати; 2) обидві контактуючі мови зберігають свою самостійність. До першого виду наслідків мовної взаємодії ми зараховуємо субстрат та суперстрат, а до другого — адстрат.

Про результативність і наслідковість цих термінів свідчать і їхні сучасні визначення: «Субстрат — це залишки переможеної мови в мові-переможці [...]» [Языковые контакты 2011, 127]; «Суперстрат — це [...] мова прийшого населення, асимільована, засвоєна в більшій чи меншій мірі мовою місцевого населення» [Языковые контакты 2011, 128]; «Адстрат — мова прийшого населення [...], що вплинула на мову місцевого населення й збереглася [...]»

[Языковые контакты 2011, 7].

Ці явища також слугують поясненням інтерференції, яка може бути двох видів: 1) впливом базової мови на засвоєну (субстратний вплив); 2) впливом другої мови на базову (адстратний вплив) [Шевчук-Клюжева 2015, 45].

Але як справедливо зазначає Борис Серебренніков: «Зазвичай ніколи ніякого накладення однієї мови на іншу не відбувається. В реальній дійсності існує лише контактування мов. Необхідним результатом контактування мов є двомовність [...]» [Серебренников 1955, 10].

1.2. Двомовність і диглосія

Існування мовних контактів можливе за умови ситуації двомовності. Уріель Вайнрайх розуміє під мовними контактами те, коли певний індивід користується декількома мовами поперемінно, тобто є двомовним [Вайнрайх 1979, 22]. Вікторія Ярцева пояснює, що коли один із мовних колективів перебуває в процесі мовного контактування, він обов'язково почне використовувати мову іншого, і таким чином виникне «вплив однієї [лінгвістичної] системи на іншу» [Ярцева 1979, 13]. Більшої точності, щодо виникнення двомовності, додає думка А. Мартіне: «Коли прагнення до спілкування проявляється тільки (або головним чином) з однієї сторони, то на цій стороні незабаром розвинеться двомовність» [Мартіне 1979, 21].

«Білінгвізм (або двомовність) — це володіння двома мовами будь-якою особою (білінгвом)» [Языковые контакты 2011, 16]. Проте «повної» [Жлуктенко 1966, 25] або «незмішаної» [Жлуктенко 1966, 36] двомовності (терміни Бориса Горнунга та Віктора Розенцвейга відповідно) або взагалі не існує [Жлуктенко 1966, 26] або ж вона можлива тільки впродовж короткого проміжку часу [Жлуктенко 1966, 28].

Для розмежування мов білінгва застосовуються поняття «перша мова» (M1), «друга мова» (M2), «рідна мова» (PM), «іноземна мова» (IM). Утім, рідними мовами, за умови побутової двомовності можуть бути дві мови

[Куранова 2012, 140].

Додамо, що розрізняють індивідуальну та групову або національну двомовність [Куранова 2012, 139]. А також зазначається, що вплив однієї мови на іншу варіюється в залежності від кількості двомовних у мовній спільноті: «За масової двомовності лексичний вплив однієї мови на іншу може досягати величезних розмірів» [Вайнрайх 1972, 42].

В одному суспільстві дві мови часто мають різні функції. З огляду на це постає явище диглосії, тобто явище «одночас[ого] існування в суспільстві двох мов або двох форм однієї мови, що застосовуються в різних функціональних сферах» [Куранова 2012, 139].

Автором терміна «диглосія» часто називається англієць Чарлз Фергюсон, який на численних прикладах показав різну функційну навантаженість мов у різних країнах [Ferguson 1958]. Однак першим, за нашою інформацією, термін «диглосія» використав грецький мовознавець, публіцист і письменник Еммануїл Роїдис (1885) щодо мовної ситуації сучасної йому Греції [Mackridge 2009, 27]. Е. Роїдис користувався цим терміном «на позначення використання, одними й тими самими мовцями в різних умовах, двох лексично- і граматично-відмінних варіантів грецької мови» [Mackridge 2009, 27].

Екстралінгвістичними факторами, що впливають на утворення ситуації диглосії в суспільстві є: «престиж» мови, що може виявлятися у статусі споконвічної (місцевої) та іммігрантської мови; домінування двомовних індивідів у своїх підгрупах та «ставлення до двомовності» всередині групи [Вайнрайх 1979, 25]. Важливо також те, яку суспільну роль виконує та чи інша мова (державна, конфесійна), що безпосередньо впливає на характер її відносин із іншими мовами [Ярцева 1979, 15].

Явище диглосії, «коли одна із [двох] мов, котрою володіють люди, усвідомлюється «високою», а інша «низькою» [Языковые контакты 2011, 41], також належить до факторів спричинених екстралінгвістичною ситуацією в мовній групі. Це явище, на нашу думку, можна також пояснити через поняття

«соціальний тиск», за яким мова, яка вважається в певному суспільстві «престижнішою», чинитиме вплив на мову, яка вважається «менш престижною» [Жлуктенко 1966, 29].

За висловом В. Ярцевої, необхідно брати до уваги «суспільні умови виникнення й існування двомовності в даному колективі» [Жлуктенко 1966, 22], тобто для дослідження двомовності, а отже й мовних контактів, суто історичні дані є також необхідними.

1.3. Перемикання і змішування мовних кодів

Наслідками двомовності є перенесення елементів однієї мови, якою володіє білінгв, до іншої. Усвідомленість цього перенесення залежить від співвідношення рівнів володіння білінгвом двох мов.

Таким чином, розрізняють перемикання та змішування мовних кодів. Перемикання мовних кодів — «усвідомлений перехід мовця у процесах мовного (зокрема міжкультурного) спілкування з матричної мови (діалекту, стилю) на іншу мову (діалект, стиль), пов'язаний зі зміною параметрів комунікативного акту» [Бацевич 2007, 133]. Змішування мовних кодів — «неусвідомлюваний, немотивований мовцем перехід у процесах мовного спілкування з матричної мови (діалекту, стилю) на іншу (впроваджувану), не пов'язаний зі зміною умов комунікації, параметрів комунікативного акту, найчастіше внаслідок низької мовної компетенції в одній із використовуваних мов [Бацевич 2007, 59 – 60].

Подібними за значеннями є терміни інтерференція та трансференція. Інтерференція – це «взаємне проникнення в мовлення білінгвів елементів різних рівнів двох мов, якими він володіє, що сприймається як іншомовний акцент. Інтерференція є відхиленням від стандартів рідної мови, мовленнєвою помилкою. Інтерференція може охоплювати всі рівні мови, однак особливо послідовно виявляється у фонетиці у вигляді ідеофонії. Інтерференція може виникати при засвоєнні нерідної мови індивідом або за умови існування

тривалих мовних контактів» [Селіванова 2008, 712]. І якщо за подібним визначенням інтерференція має негативну конотацію, трансференція є керованим перенесенням мовних одиниць [Соколова 2017, 29], що свідчить про відсутність негативної конотації цього терміну.

Утім, інтерференцією раніше у мовознавстві розглядали як будь-які впливи однієї мови на іншу. Наприклад, Ю. Жлуктенко визначав інтерференцію як «всі зміни в структурі мови, а також у значеннях, властивостях і складі її одиниць, що виникають унаслідок взаємодії з мовою, яка перебуває з нею у контактному міжмовному зв'язку» [Жлуктенко 1974, 61].

Інтерференція — це «вплив рідної мови білінгва або індивіда, що вивчає іншу мову, на його мовлення іншою мовою чи на сприйняття цього мовлення» [Языковые контакты 2011, 60]. Звичайно, коли ми розглядаємо абстрактне явище інтерференції, ми розуміємо під цим те, що власне людина і є «джерелом мовної інтерференції» [Мартине 1979, 18].

С. Семчинський називав результати мовних контактів запозиченнями, а сам процес, за якого це відбувається – інтерференцією [Семчинський 1974, 19]. У. Вайнрайх та Е. Хауген розуміли інтерференцію як відхилення від мовних норм у двомовних осіб [Вайнрайх 1979, 22; Хауген 1972, 65].

Подібне визначення зустрічається нині і серед представників старої наукової школи, наприклад у Флорія Бацевича: «Інтерференція – [...] взаємодія мовних систем, мовленнєвих механізмів, вплив системи рідної мови на мову, що вивчається, в процесах оволодіння нею. Виявляється у відхиленнях від норми і системи другої мови під впливом рідної. І. може бути міжмовною і внутрішньомовною» [Бацевич 2007, 69 — 70].

Як вже зазначалося, «[в] кожному випадку контактного міжмовного зв'язку інтерференція відбувається в обох напрямках, тому її розглядають як: 1) вплив рідної (базової) мови на іншу (другу засвоєну) – субстратний характер; 2) вплив другої мови на рідну (базову) – адстратний характер» [Шевчук-Клюжева 2015, 45]. Явище інтерференції можна також пояснити поняттям

«лінгвістичний тиск», за яким мова, якою індивід володіє краще, чинитиме вплив на мову, якою індивід володіє гірше [Жлуктенко 1966, 29].

Але окрім явища зближення між мовами (конвергенції), які ми розглядали до цього, у мовних контактах існують і явища розходження між мовами (дивергенції).

1.4. Мовний пуризм і мовна політика

Можна побачити, що за умов мовних контактів мовні системи мають тенденцію до зближення і уподібнення. Терміном, що використовується на позначення цього явища є конвергенція. Конвергенція може охоплювати більше ніж дві мови, за такої ситуації, утворюються мовні союзи [Куранова 2012, 140]. Зворотним явищем є процес розподібнення, або дивергенції. Цей процес може бути як природним (припинення мовних контактів через переселення однієї мовних спільнот), а також штучним (мовний пуризм).

Фактично, мовний пуризм є протидією мовним контактам. Прикладами мовного пуризму часто слугують мови, народи яких тривалий час перебували у колоніальній залежності від іншомовних народів. «Процес звільнення від німецького впливу в чеській або від слов'янського впливу в румунській був результатом свідомого втручання в процес мовного розвитку і мав на меті протидіяти впливу контакту; завдяки значному мовному патріотизму, який вдалося мобілізувати, він виявився цілком успішним» [Вайнрайх 1972, 58]. Іншими прикладами можуть слугувати греки, мовний пуризм яких був спрямований значною мірою проти впливів турецької мови, а також в Україні, зокрема в очищенні «корпусу української мови від наслідків впливів російської мови» [Тараненко 2010, 55].

Як зазначав А. Мартіне: «Мова стає домінувальною не через якісь свої внутрішні якості, а тому, що її носії є більш войовничими, фанатичними, культурними, заповзятими» [Мартіне 1972, 81-82]. Мовний пуризм є наслідком мовної політики і питанням політичним, оскільки «поширення двох мов у одній

країні завжди є станом нестійкої рівноваги, що має тенденцію або до перетворення на одномовність, або до розпаду єдиної держави на частини за мовною ознакою» [Масенко 1999, 32].

Політика мовна — це «сукупність установок, теоретичних концепцій, законодавчих актів держави (партії, організації тощо), призначених для активного впливу на процеси мовного життя суспільства. До П.м. зараховують також мовні аспекти національної політики, питання конкретного врегулювання проблем, пов'язаних із взаємодією в колективі різних мовних утворень (літературної мови і діалектів, уживання двох або кількох мов тощо), а також питання нормування і стандартизації літературних мов, тобто «мовне будівництво» [Бацевич 2007, 139].

Висновки до першого розділу

У процесі історичного існування мови можуть зближатися і розходитися. Інколи це призводить до зникнення і розчинення одних мов у інших. Це відбувається через набуття мовцями двомовності, за якої домінантна мова буде наближати іншу до себе, уподібнюючи її, що виявлятиметься в інтерференції білінгвів, тобто перенесенні елементів однієї з мов до іншої. І хоча процес інтерференції можливий у двох напрямках (від першої до другої мови та навпаки), інтерференція від першої мови до другої є сильнішою. Виняток може становити тривала диглосійна ситуація, за якої друга мова білінгва буде використовуватися частіше, через що, згодом, стане першою.

Диглосійна ситуація виникає в будь-якому двомовному суспільстві. домінантною мовою стає та, мовці якої мають більший соціальний вплив, що, в свою чергу, спричиняє мовний тиск на носіїв іншої мови. Виняток може становити цілеспрямована мовна політика, що створить умови для зворотної диглосії. На прикладі мовних контактів між українською та російською мовою в Україні, зокрема на впливі української на російську України, ми розглянемо ці твердження.

РОЗДІЛ II. РОСІЙСЬКЕ МОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Вступ до другого розділу

Перш за все, зазначимо, що поява такого явища як російське мовлення України пов'язана з колонізацією Російською імперією більшої території України, введенням військ, а згодом — переселенням росіян до України. Відтак, це явище починає формуватися не раніше ніж з моменту укладення Переяславського договору (1654) [Тараненко 2004, 744]. Основні періоди російського мовлення України збігаються із політичними періодами України і відповідною мовною політикою:

- Російське мовлення України часів Російської імперії;
- Російське мовлення в Українській Народній Республіці і Українській Державі;
- Російське мовлення України часів СРСР;
- Російське мовлення України після відновлення державності і досьогодні.

Проблемним, на нашу думку, є питання щодо російського мовлення України сучасного періоду, у зв'язку із анексією Криму Російською Федерацією та утворенням т. з. Народних Республік Донецька та Луганська, оскільки мовна ситуація названих територій змінилася. Таким чином, змінилася і сучасна мовна ситуація України, адже кількісно і відсотково російського мовлення України, яке піддається впливові української мови, стало менше.

2.1.1. Особливості впливу української мови на російську України часів Російської імперії

Безперечно, вплив української мови на російську України в Російській

імперії був слабшим за зворотний. Це виявлялося у втраті носіїв української мови, що ставали російськомовними або піддавалися російській мовній інтерференції і ставали суржикомовними.

Водночас, як видно із прикладів, що наводяться далі, російське мовлення України в Російській імперії стало інтерферованим українською мовою. Це відбулося, як зазначає К. Зеленецький, з двох причин: 1) росіяни, які прожили в Україні досить довго, почали відхилятися від російської мовної норми через вплив української; 2) українці, які перемикали код на російську, вносили до свого російського мовлення українські елементи [Зеленецький 1855, 10 — 11].

Очевидно, що у мовленні зросійщених українців, які потому становили частину російськомовних України, українські елементи залишилися субстратом.

Іншою тенденцією, яка є важливою для розуміння мовної ситуації України в Російській імперії, стало формування нової української літературної мови, періодизацію якої традиційно починають від публікації перший трьох частин «Енеїди» Івана Котляревського (1798). Саме інтелектуальний осередок українців (як на території України часів Російської імперії, так і Австро-Угорщини) став основою для утворення нової диглосії, зверненої до української мови, а не до мови імперії.

Спротив імперській диглосії Росії виявлявся у збільшенні функцій української мови: створенні і виданні художньої літератури українською мовою (Тарас Шевченко, Леся Українка) і перекладів з інших мов (Пантелеймон Куліш), театральних вистав (Іван Котляревський, Григорій Квітка-Основ'яненко, Іван Карпенко-Карий), укладанні словників (Борис Грінченко), правописів (Агатангел Кримський).

Щодо початкового стану російського мовлення України ми не дістали жодних розвідок і свідчень¹. І хоча ми вважаємо, що перші факти формування

1) Знаємо лише назви праць, які, можливо, розкривають цю тему: Cymbalistyj P. Ukrainian linguistic elements in the Russian language 1680 — 1760. London, 1991; Тищенко Костянтин Миколайович. Історичний вплив

російського мовлення України вже існували на початку XVIII ст. — через півстоліття після укладення Переяславського договору (1654) і введення московського гарнізону до Києва [Горбач 1973, 2571], перші свідчення про період російського мовлення України в Російській імперії ми брали із джерел, які видавалися в Російській імперії, або з джерел, що посилаються на такі.

Відомо, що у XVIII столітті відбулося декілька хвиль російської колонізації України, які заселили Північ, Слобожанщину і Південь України [Горбач 1973, 2571]. У зв'язку із цим, можна зробити висновок про те, що вже в середині XIX ст. російське мовлення України набуло значної кількості рис сучасного російського мовлення України від Києва¹ до Одеси.

Досліджуючи відмінності між мовленням «въ Новороссійскомъ краѣ» і «Русскаго языка», Костянтин Зеленецький, не визнаючи українську мову не лише за окрему мову, але й за наріччя, фактично, першим зазначає вплив української мови на російську: «Зауважимо нарешті, що відступ від нормальних форм російської мови зустрічається в Новоросійському краї частіше за все серед нижчого посадового класу, в якому багато зросійщених [обрусѣлыхъ] іногородців. У цій сфері досить часто чуються огріхи у вимові та вживанні слів. Але і чисті росіяни, які прожили в Новоросійському краї досить довго, мимоволі, захоплюються загальним потоком, і непомітно засвоюють різні неправильності рідної мови» [Зеленецький 1855, 10 — 11].

Відтак, дослідження впливу української мови на російську почалося із праць мовознавців Російської імперії, що вказували на «неправильності російської розмовної мови», серед яких траплялося чимало українізмів (наголос, фонетика, лексика, синтаксис). У підсумковій частині однієї з подібних праць містяться «Коментарі щодо вимови в Південній Росії», у яких

української мови на російську // Урок української. — 2004. — № 11-12. — С. 47-51.

1) У публіцистичній книжці А. Макарова міститься наступний фрагмент газети 1854 року: «При первом моём посещении Контрактового дома, я был поражен, отуманен, увидевши и услышавши всё, что там происходило [...]. Разные фразы замечательны. «Прощайте, мы пойдём *додому*». — «Нет, *не йдите*, вы ещё, кажется, имеете видеть *пана* Стрежлицкого». — «Перестаньте, вы все смеетесь *с меня*» [Макаров 2005, 193].

фонетично описуються відмінності між російською мовою Росії та російською мовою України. Основне ж тло цієї праці становлять українські лексеми та синтаксичні конструкції з української мови, які автор вважає за «Неправильності російського розмовного мовлення», як про це свідчить назва праці [Долопчевъ 1909].

Показово, що названі праці є мало не єдиними з російської орфоєпії того часу, що свідчить про значне відхилення російського мовлення України від російського мовлення Росії. Промовистим є завершення праці В. Долопчева: «У висновку слід зауважити, що *деякі* (курсив наш — І. Г.) із вказаних особливостей вимови не належать до ознак південно-російського говору, а зустрічаються взагалі на окраїнах Росії, а іноді і в центрі» [Долопчевъ 1909, 332].

Схожу працю написав і Іван Огієнко. Його «Словарь неправильных, трудных и сомнительных слов, синонимов и выражений в русской речи» також, за висловом автора, призначений для запобігання помилок в російському мовленні, але вже містить неприховану оцінку впливовості української мови: «Значний струмінь в російському мовленні Південної Росії належить мові місцевій — українській. Запозичень тут надзвичайно багато» [Огієнко 1914, 4].

Щоправда, істотною хобою зазначених і подальших досліджень є нерозрізнення мовного колективу, якому належить російське мовлення — українському чи російському. Відтак, слова Івана Огієнка про велику кількість запозичень в російському мовленні України можуть стосуватися і суржику українців, і власне інтерферованого українською російського мовлення росіян України. Безсумнівною перевагою цих досліджень, з іншої сторони, є зібраний матеріал, зокрема лексичний і фонетичний.

2.2.2. Фонетичний рівень російського мовлення України часів Російської імперії

Окрім відмінностей у наголошенні, про які згадується далі, у перших працях, які розглядають відхилення російського мовлення України від російського мовлення Росії, зазначаються відмінності у консонантизмі та вокалізмі. Багато із прикладів, які були зазначені ще імперськими дослідниками, часто ілюструють і сучасні описи фонетики російськомовних України. Це, на нашу думку, свідчить про тривалість впливу української мови на російську України на фонетичному рівні. З огляду на це, ми розглядаємо вплив української мови на фонетику російської України лише тут.

Таким чином, у вокалізмі російського мовлення України фіксуються наступні відмінності від російського мовлення Росії:

- 1) відсутність або послаблення редукції ненаголошених голосних [Кочубей 2010, 16; Степанов 2013, 33; Лучик 2016, 43]. Наприклад, *заяць* замість *заець*, *ячень* замість *ечмень* [Зеленецкий 1855, 31]; *жалѣть* замість *желѣть* [Долопчев 1909, 323]; *цвѣточекъ* замість *цвѣточикъ* [Долопчев 1909, 324]; *даромъ* замість *дарамъ*; *камышекъ* замість *камушикъ* [Долопчев 1909, 326];
- 2) артикуляційне зближення [и] та [і] [Коробчинська 1966, 202; Степанов 2013, 33]. Наприклад, *моими* замість *моими*, *дѣлами* замість *дѣлами*, *словами* замість *словами* [Зеленецкий 1855, 31];
- 3) інші випадки української інтерференції у вокалізмі: *ишелъ* замість *шелъ*, *вже* замість *уже*, *вмеръ* замість *умеръ*, *уси* замість *всѣ*, *услѣдъ* замість *вслѣдъ*, *мы были у гостяхъ* замість *въ гостяхъ*; *въ нихъ* замість *у нихъ* [Зеленецкий 1855, 30].

Особливості консонантизму:

- 1) відсутність або варіативність російської фонемі /г/, яку часто вимовляють як фрикативний [h], а не проривний [g] [Зеленецкий 1855, 30; Долопчев 1909, 330; Тараненко 2004, 745; Степанов 2013, 33; Лучик 2016, 43;

- Богданович 2016, 38];
- 2) відсутність або варіативність оглушення дзвінких на кінці слова або складу [Тараненко 2004, 745; Лучик 2016, 43]. Наприклад, *ложка* замість *лошка*, *мягкій* замість *мяхкій* [Зеленецький 1855, 30 — 31], *низкій* замість *нискій*, *лодка* замість *лотка* [Долопчев 1909, 327];
 - 3) одзвінчення глухих: *изключить* замість *исключить* [Зеленецький 1855, 31].
 - 4) твердість звуку [р] [Богданович 2016, 38]. Наприклад, *горкій* замість *горькій*, *тюрма* замість *тюрьма* [Долопчев 1909, 326];
 - 5) твердість губних на кінці слова або складу [Долопчев 1909, 331; Тараненко 2004, 745; Богданович 2016, 38];
 - 6) інші випадки української інтерференції у консонантизмі: *ловъ* замість *лофъ*, *хто* замість *кто* [Зеленецький 1855, 30 — 31]; [ь] на кінці дієслів 3 особи: *смотритъ*, *пишетъ* [Зеленецький 1855, 30], *горитъ*, *читаютъ* [Долопчев 1909, 326]; звук [ф] замість [хв]: *фастать* замість *хвастать*, *фалить* замість *хвалить* [Зеленецький 1855, 30]¹.

2.2.3. Лексичний рівень російської мови України часів Російської імперії

Значний інтерес становить праця К. Зеленецького (1855), оскільки вона є найдавнішою з цієї теми, тому ми її розглянемо докладніше. Водночас, ця праця є ілюстративною до інших, навіть значно пізніших [Долопчев 1909; Огієнко 1914]. Додамо, що автор принагідно підкреслював, що вплив української мови на російську на півдні України несуттєвий.

До української лексики в мовленні Півдня України автор відносить із упевненістю лише 39 слів: *баштанъ* замість *огородъ*; *богато* замість *много*; *брехать* замість *лгать*; *буракъ* замість *свекла*; *выкресать огонь* і *вырубать огонь* замість *высткать*; *вечерять* замість *ужинать*; *гличикъ* замість *кувшинъ*;

1) Показово, що в статті, що спрямована на дослідження фонетичного рівня сучасного російського мовлення України, що належить мовцям, для яких українська є першою [Мурадян 2018, 171], зазначаються ідентичні особливості фонетики.

глыбоко замість *глубоко*; *горище* замість *чердакъ*; *загубить* замість *потерять*; *зѣразь* замість *тотчасъ* [Зеленецкий 1855, 28]; *до дому, идти до дому, пора до дому* замість *домой*; *кабанъ* замість *боровъ*; *кавунъ* замість *арбузъ*; *кресало* замість *огниво*; *крыга* замість *льдины, ледъ*; *утокъ* замість *уголь*; *млинь* замість *мельница*; *перекупка* замість *торговка*; *повстрѣчатъся* замість *встрѣтятся*; *пожилецъ, пожильцы* замість *жилецъ, жильцы*; *позавчера* замість *третьяго дня*; *позычитъ* замість *дать въ заемъ*; *посланецъ, посланцы* замість *посланный, посланные*; *поспытаемъ* замість *спросимъ*; *не сдужаю* замість *не смогу, не въ силахъ*; *утекать* замість *уходить*; *ховать* замість *прятать*; *хutorъ* замість *дача*; *цыбуля* замість *лукъ*; *швачка* замість *швея*; *дротъ* замість *провода*; *кавіаръ* замість *икра* [Зеленецкий 1855, 29]; *крейда* замість *мѣлъ*; *купель* замість *купанье* [Зеленецкий 1855, 30]; *панычъ* замість *молодой баринъ* [Зеленецкий 1855, 33]. З меншою упевненістю до українських зараховані наступні слова: *лоскотно* замість *щекотно*; *ослонъ* – широкая скамья; *ринва* замість *желобъ* [Зеленецкий 1855, 17]; *заручить* замість *помолвить*; *агрусъ* замість *крыжовникъ* [Зеленецкий 1855, 16].

Утім, через незнання української мови, К. Зеленецький не помічає очевидних запозичень з української: *питуцій* замість *пьюцій*; *онъ со слезми* *говорить* замість *со слезами* [Зеленецкий 1855, 25] – порів. укр. *зі слізьми*; *свѣчь* замість *свѣчей*; *гуляться* замість *играть*; *поможи ему* замість *помоги*; *сидю* замість *сижу*; *скончить* замість *окончить* – порів. укр. *скінчити*; *споймить* замість *поймать* – порів. укр. *спіймати*; *стери* замість *сотри*; *ходю* замість *хожу* в реченні «Я каждый праздникъ *ходю до церкви*» [Зеленецкий 1855, 28]; *дряпать, надрыпать* замість *царапать, дѣлать каракули*; *зимовля* замість *зимовка* [Зеленецкий 1855, 16]; *карбовать, накарбовать* замість *чертить, начертить*; *кацапъ* замість *бородачъ, простолюдинъ изъ Великой Россіи*; *крупá* замість *изморозь*; *распатланные волосы* замість *растрепанные*; *сиромаха* – бродяга, *но только* – *въ зимнее время* [Зеленецкий 1855, 17]; і т.д.

Неправильним словесним наголосом К. Зеленецький часто пояснював

українські відповідники або кальки з української: *живо́пись* замість *жи́вопись*; *прóдажа* замість *продáжа* у словосполучі *На прóдажу, вь прóдажу*; *сельско́й* замість *сéльській* – порів. укр. *сільський*; *говóритъ* замість *говорíтъ* у реченні *Онъ говóритъ*; *повтóримъ* замість *повторíмъ* – порів. укр. *повтóримо*; *сбли́женіе* замість *сближе́ніе* – порів. укр. *зближення*; *занéсено* замість *занесенó*; *звóнишь* замість *звонíишь* – порів. укр. *дзвóниши*; *вы́соко* замість *высоко́* і т.д. [Зеленецкий 1855, 12 — 15]; і т.д.

До «інш[их], загальноновживан[их] і загальноновідом[их] сл[ів], що дивним чином змінюються у своєму значенні і вживаються абсолютно не відповідно до тих понять, які поєднує з ними російський народ» [Зеленецкий 1855, 18] зараховано наступні українські слова і кальки з української: *ты мнѣ виноватъ пять рублей* замість *ты долженъ мнѣ* [Зеленецкий 1855, 18] – порів. укр. *бути винним*; *онъ смекнулъ меня за полу* замість *дернулъ меня за́-полу* [Зеленецкий 1855, 19] – порів. укр. *смикати*; *сыръ* у значенні *творогъ* [Зеленецкий 1855, 20]; *ты занялъ ему сто рублей* замість *далъ ему вь заемъ* [Зеленецкий 1855, 21]; *Онъ служитъ у меня за кучера* замість *вь кучерахъ*; *я соскучился за васъ* замість *по васъ*; *лучше отъ меня* замість *лучше меня* – порів. укр. *бути кращим від* [Зеленецкий 1855, 23]; *эти яблоки лучше за крымскихъ* замість *лучше крымскихъ* – порів. укр. *бути кращим за* [Зеленецкий 1855, 24]; *получаю шесть рублей на мѣсяцъ жалованья* замість *получаю вь мѣсяцъ*; *идти до церкви* замість *идти вь церковь*; *онъ съ меня смѣется* замість *смѣется надо мною* [Зеленецкий 1855, 24]; *откогда* замість *съ того времени, какъ* у реченні *Откогда я васъ знаю, вы не перемѣнились* [Зеленецкий 1855, 17] – порів. укр. *відколи*; і т.д.

Відтак, у найдавнішій розвідці української лексики і словосполучень в російському мовленні Півдня України, за попередніми підрахунками, ми виокремлюємо 79 слів і виразів. А у словнику російської мови уродження Луганська (на той час Луганський Завод) Володимира Даля, що був опублікований через десятиліття після праці К. Зеленецького, вже

нараховується понад 200 українізмів [Николенко 2003, 303], що їх, очевидно, регулярно вживали російськомовні України часів Російської імперії.

2.2. Особливості впливу української мови на російську в Українській Народній Республіці та Українській Державі

Новий за якістю період впливу української мови на російську в Україні пов'язаний із постановом Української Народної Республіки (1917). Державний статус української мови поширив диглосію, в якій домінантною була українська, на всі сфери мовлення новоутвореної держави: військову, адміністративну, освітню, наукову, сферу духовництва та діловодства. Збільшилася кількість періодичних видань українською мовою. Також були впроваджені штрафи і передбачена кримінальна відповідальність за порушення правил щодо мови написів і вивісок «на торговельно-промислових, банкових та подібних закладах» [Чапленко 1970, 273]. Таким чином, українська державність докорінно змінила мовну ситуацію, у порівнянні з колоніальним минулим у складі Російської імперії.

Як зазначав один із свідків того часу Василь Чапленко у своїй праці «Історія нової української літературної мови» (Нью-Йорк, 1970): «[У]країнська літературна мова за цей короткий період, попри всі, сказати б, недоробки, здобула такі суспільні позиції і виступила в таких соціальних функціях, яких вона перед тим ніколи ще не мала. Особливо важлива була для її розвитку функція державної мови. Це був такий високий «стрибок», який майже автоматично забезпечив їй надалі всеосяжне суспільно-державне функціонування і всебічний розвиток. На цей ще вищий щабель розвитку піднеслася українська літературна мова вже за перше 10-річчя т. зв. «радянської влади», але розгін, такий могутній, що й російські більшовики не відважилися його раптом обірвати — мусіли далі «українізувати». У цьому розумінні можна сказати, що не тільки розвиток періоду 1917 — 1920 років, а й наступний після

нього, ще вищий, був куплений кров'ю синів українського народу, пролитої в збройній боротьбі 1917 — 1920 років» [Чапленко 1970, 353 — 354].

І далі: «Особливо це треба сказати про українські землі колишньої Російської імперії, де особливо виразно діяв новий чинник — українська держава, що «українізувала навіть тоді, як на чолі її опинились були люди, що їм усе українське з душі вернуло (за першої «радянської влади», за Скоропадського й його уряду). В цьому розумінні був якийсь сенс у парадоксі Затонського, що якимось сказав був: «Але об'єктивно оті, хто за українське слово розстрілював, — от хто фактично збудував Україну». Цей парадокс треба розуміти так, що й уряди Ю. П'якова чи Раковського, людей, що особисто були проти української мови, все таки мусіли утримувати українські школи, видавати українські книжки тощо. Так само мусіли робити й гетьман Скоропадський та його міністри» [Чапленко 1970, 288].

Як можна бачити, диглосія, за якою домінантною залишалася українська мова, продовжилася за Павла Скоропадського лише завдяки мовній політиці УНР, який, однак, послабив українську мовну політику [Чапленко 1970, 274]. Що ж до політики коренізації СРСР в Україні, то вона мала дві сторони. Як зазначає сучасний український історик Ярослав Грицак: «Найбільший вплив українізація справила на розвиток національної освіти. Якщо до революції 1917 р. в Україні взагалі не було українських шкіл, то наприкінці 1920-х років 97% усіх українських дітей навчалися рідною мовою — показник, якому пізніше не вдалося досягти ні одному українському урядові. У 1933 р. тираж україномовної преси становив 89% всього обігу газет у республіці» [Грицак 1996, 125].

Сучасник тих подій, Юрій Шевельов описує іншу сторону радянської політики: «Своєрідну політику провадили росіяни по остаточній (перед Другою світовою війною) окупації України: позірно підтримуючи українську мову, а водночас руйнуючи її соціальну основу й тероризуючи мовців» [Шевельов

1998, 169]. «Коротку добу незалежності» [Шевельов 1998, 174], за якої українська мова почала чинити спротив російській в межах України, змінила доба переслідування і нищення української інтелектуальної еліти (Микола Зеров, Сергій Єфремов).

На нашу думку, період української державності 1917 — 1920 і першого десятиріччя СРСР був замалим для значного впливу української мови на російськомовних України (росіян, євреїв, поляків, які, за висловом Володимира Винниченка, «почували себе вищими за українців» [Чапленко 1970, 281]), утім, цей період заклав основу подальшої мовної ситуації в Україні часів СРСР, за якої українська мова мала більше важелів впливу на російську в Україні, у порівнянні з колоніальним періодом у складі Російської імперії.

Щоправда, вплив української на російську в Україні часів СРСР також отримав більше спротиву з боку російської мови: збільшення кількості росіян і російськомовних в Україні, політичний тиск на українську інтелектуальну еліту.

2.3.1. Особливості впливу української мови на російську України часів СРСР

Мовна політика СРСР, починаючи із так званої коренізації, кардинально змінилася на початку 1930-х рр. Якщо в перше десятиліття влада СРСР в Україні значною мірою продовжувала мовну політику УНР, то наступні 60 років відбувалася русифікація, продовжуючи політику Російської імперії. Перші дослідження впливу української мови на російську України часів СРСР, за нашими спостереженнями, з'являються через 30 років після встановлення влади СРСР в Україні. Звісно, ці праці містять радянську пропаганду і часто викривлюють дійсність, утім, навіть, якщо брати до уваги самоцензуру науковців і цензуру владних структур, вони містять певний об'єктивний науковий матеріал, що досліджує вплив української на російську в Україні.

Однією з перших мовознавців часів СРСР, що порушила питання впливу

української мови на російську в Україні була Галина Їжакевич. Лінгвістка говорить про вплив української мови на розмовну російську в Україні, через яку українські елементи переносяться до російськомовної художньої літератури і публіцистики України часів СРСР [Ижакевич 1973, 10]. Тобто, вже за радянських часів, за умов тотальної цензури, вплив української мови на різні стилі російського мовлення України був очевидним¹.

Юрій Шевельов, коментуючи працю Г. Їжакевич «Українсько-російські мовні зв'язки радянського часу» (1969), хоча і зазначає, що в ній «[...] по-старому підкреслюється добродійні, мовляв, російські впливи на українську мову, але більше, ніж досі, виділяється протилежні, українські впливи на мову російську»; і далі: «Вони обоє (Г. Їжакевич і І. Білодід) не уявляють, який вибуховий матеріал вони зробили здобутком читача» [Шевельов 1971, 39]. Такий висновок Ю. Шевельов робить з тієї причини, що зібрані в праці українізми в російській мові, їхній «обсяг і особливо характер», свідчать про колоніальний статус української мови, що не збігається з авторчиним твердженням «про рівновартність двох мов у СРСР» [Шевельов 1971, 39].

Як пояснює автор: «Для запозичень з мови колоніального народу до мови народу-колонізатора характеристична перевага екзотизмів і слів, що позначають назви льокальних явищ, далі експресивних слів і висловів, уживаних у зниженому, простацьки-шорсткому стилі» [Шевельов 1971, 39]. Утім, зважаючи на часті намагання радянських дослідників применшити вплив української та інших мов на російську, ми схилиємося до думки, що підбір емоційно забарвленої української лексики в праці Г. Їжакевич був спрямований саме на це. Хоча стилістично нейтральні українські елементи в російському мовленні України раніше вже досліджував, наприклад, Р. Болдирев (1964), працю якого ми розглядаємо в наступному пункті.

1) Інші ж праці вченої продовжують традицію мовознавців Російської імперії щодо правильного використання російської мови в Україні. Наприклад: Культура русской речи на Украине. – К.: Наук. думка, 1976. – 355 с.; Русско-украинская языковая интерференция и борьба за повышение культуры русской речи на Украине // Русский язык и литература в школах УССР. – 1978. – № 3 [Їжакевич Г. П. Біобібліографія 2009, 26 — 28].

Про радянську заангажованість висновків свідчить і той факт, що дослідники того періоду будь-що намагаються звести вплив української мови на російську України, окрім стилістичної функції, до «активізації окремих явищ російської мови» (наприклад, форми *разыгрывают, подкармливают, спрашивают, разгадывают*, розглядаються як активізація третього продуктивного класу російського відмінювання («на шкоду» першому) під впливом українських форм типу *розігравати — розігрують*), протиставляючи цьому безпосереднє входження [внедрение] українських засобів формоутворення [Лукашанец 1982, 146]. При цьому подібний вплив української трактується скоріше як негативне змішування [Коробчинська 1966, 201] і зазначається, що вживання української лексики в російському мовленні збагачує стилістичну систему російської літературної мови лише за умови «доречного, економного і правильного використання» [Лукашанец 1982, 145]. Таке твердження, на нашу думку, також містить негативну оцінку, особливо, коли порівнювати його із характеристикою російської мови, яка без жодних критичних уточнень, «виконує «роль своєрідного прискорювача, активного стимулятора, збудника...» позитивних процесів близькоспорідненої мови [Лукашанец 1982, 144].

Іншим прикладом применшення впливу української мови на російську в Україні часів СРСР є свідоме уникнення терміну «варіант», як щодо існування російського мовлення України, так і до окремих мовних елементів у російському мовленні України та Білорусі. Таким чином, у рецензії до праці «Функционирование русского языка в близкородственном языковом окружении» (1981), піддається критиці нейтральний термін «словотвірні варіанти» щодо білоруських слів, які є рівнозначними до російських, у російському мовленні Білорусі (*маланка — молния, прибыток — прибыль*) [Лукашанец 1982, 146].

Натомість, у названій рецензії підтримується висновок авторів щодо відсутності «існування територіальних варіантів [російської] літературної мови» через «сам[е] його прагненн[я] до загальності і однаковості» [Лукашанец

1982, 145]. Хоча термін «локальний різновид російської літературної мови» є припустимим [Лукашанец 1982, 145].

Л. А. Коробчинська у статті «Деякі питання вивчення явищ взаємодії української і російської мов» зазначає, що між близькоспорідненими мовами взаємовпливи є «різноманітнішими і глибшими» за взаємовпливи «дальшого споріднення» [Коробчинська 1966, 195]. Але розглядаючи численні випадки впливу російської мови на українську, Л. А. Коробчинська майже не приділяє уваги впливові української на російську, зазначаючи лише, що «російське *прибыл* під впливом українського *прибув* звучить нерідко як *прыбыл*, а форма *добрыми*, як *добрымы*» [Коробчинська 1966, 202], а також що «під впливом української змінилася вимова окремих слів; наприклад, слово *українский* почало вимовлятися як *українский*, що є тепер літературною нормою» [Коробчинська 1966, 199]. Водночас, Л. А. Коробчинська пише, що «в російську мову увійшло з української багато слів та виразів», але не ілюструє цього [Коробчинська 1966, 199].

Утім, попри орфоепічну спрямованість досліджень російського мовлення України часів СРСР і неузгодженість між лінгвістичною теорією та заангажованими висновками багатьох зазначених мовознавців, науковці фіксують: «двосторонність масової двомовності» в Україні часів СРСР [Лукашанец 1982, 144], зниження мовної норми російськомовних України часів СРСР через двомовність [Болдырев 1964, 168] і перенесення змішаних форм до художньої літератури і публіцистики України часів СРСР [Ижакевич 1973, 10], що призводить до появи «дублетів» [Коробчинська 1966, 200] у російській літературній мові України часів СРСР.

Таким чином, на нашу думку, можна говорити про збільшення впливу української мови на російську України часів СРСР, порівняно із впливом української мови на російську України часів Російської імперії.

2.3.2. Синтаксичний рівень російського мовлення України часів СРСР¹

Вартою уваги є праця Р. Болдырева, що розглядає відхилення від норм синтаксису російської розмовної мови в Україні (1964) на матеріалі міського мовлення Києва. Лінгвіст, як і К. Зеленецький (1855), зазначає, що в російському мовленні киян, українців за національністю, що володіють українською та російською мовою, відхилення від нормативного російського синтаксису «іноді зустрічаються частіше» ніж в мовленні киян, росіян за національністю, що володіють російською і українською мовою [Болдырев 1964, 169]. Утім, як і К. Зеленецький, Р. Болдырев не продовжує дослідження кожного із цих мовлень окремо.

Науковець зазначає, що росіяни, що прожили в Києві 5 — 10 років «поступово також починають вживати в російському мовленні звороти, у яких помітні факти відхилення від норм керування [російської мови], типові для розмовної російської мови населення Києва» [Болдырев 1964, 169]. Посилаючись на Лева Щербу, мовознавець пояснює, що «норма слабшає, або ж зникає взагалі за змішування мов» [Болдырев 1964, 168].

Р. Болдырев аналізує лише відхилення від норм керування в російській мові родового відмінка з прийменником [Болдырев 1964, 171], наприклад: *коло прилавка, коло клубу, з села, каждый з вас* [Болдырев 1964, 172], *в меня* замість *у меня*, *в нас* замість *у нас* [Болдырев 1964, 173], *к двадцать второго декабря* (із двох фраз *до двадцать второго грудня* і *к двадцать второму декабря*) [Болдырев 1964, 174], *футлярчик до очков* [Болдырев 1964, 176], *лучше за Власова* замість *лучше Власова*, *за воду* замість *о воде* [Болдырев 1964, 177], *приеду до тебя* замість *приеду к тебе* [Болдырев 1964, 178].

Також науковець зазначає, що ці інтерферовані українською конструкції в

1) Факти варіативності у синтаксисі російського мовлення України рідко, але зустрічаються і у В. Зеленецького: *я соскучился за васъ* замість *по васъ*; *лучше отъ меня* замість *лучше меня* — порів. укр. *бути кращим від* [Зеленецький 1855, 23]; *эти яблоки лучше за крымскихъ* замість *лучше крымскихъ* — порів. укр. *бути кращим за* [Зеленецький 1855, 24]; *онъ съ меня смѣется* замість *смѣется надо мною* [Зеленецький 1855, 24].

російському мовленні Києва є «синтаксичними дублікатами», оскільки не замінюють, а лише дублюють ті, що вже наявні в російській мові [Росії] [Болдырев 1964, 175]. Загалом, цей висновок можна поширити і на всі інші випадки інтерферованих українською елементів в російському мовленні України.

2.4. Особливості впливу української мови на російську України сучасного періоду

Низка дослідників вказує на якісно новий період українсько-російських контактів в Україні з часу набуття українською мовою державного статусу (1989) і особливо з відновленням української державності (1991). На думку мовознавців, саме державність є ключовим фактором у впливах української мови і культури на функціонування російської мови в Україні [Николенко 2003, 304]. Олександр Тараненко зазначає, що державний статус української мови підняв престиж і зміцнив її комунікативну потужність, що зумовило посилення впливів української на російську в Україні [Тараненко 2010а, 55]. Також сучасні українські мовознавці фіксують істотне розширення сфери функціонування української мови [Кошман 2010в, 182]. Стосовно російської мови України, це, насамперед, виявляється у кількісному збільшенні явищ, «що відбивають вплив української мови у мовленні російськомовної частини українського суспільства» [Тараненко 2010а, 55].

Досліджуючи мовні ситуації локально в різних містах України і в різних вікових фокус-групах, лінгвісти підкреслюють факт двомовності усіх громадян України [Николенко 2003, 9; Лозова 2009, 152], так, наприклад, Оксана Данилевська зазначає: «Двомовними є всі київські школярі, незалежно від мови родинного спілкування та мовного режиму в навчальному закладі» [Данилевська 2013, 58].

Через тривалу масову двомовність України, російськомовні України

частіше використовують елементи української мови у своєму мовленні незалежно від сфери спілкування: «Подібні зміни в російській мові виходять за межі російсько-української інтерференції. Вони широко поширені серед носіїв російської мови України, використовуються як в повсякденному, побутовому спілкуванні, так і в сферах соціально-ділового, соціально-культурного спілкування, вони проникають в мову преси і телебачення» [Москаленко 2011, 118].

Примітно, що більшою мірою, праці, які присвячені темі впливу української мови на російську України, пишуть російськомовні мовознавці України, очевидно, помічаючи, цей вплив на власному мовленні.

Загалом, через більшу інтерферованість мовлення українськомовних, питання інтерферованості мовлення російськомовних України в українському мовознавстві порушується досить рідко. Навіть російські дослідники, хоча і вказують, що «інтерференція близькоспоріднених мов є двостороннім процесом, тобто взаємовплив відбувається як у напрямку рідна → чужа мова, так і чужа → рідна», усе ж, розглядають лише «результати впливу російської мови на українську» [Курохтина 2010, 2].

Інші дослідники часто перебувають, на нашу думку, в межах радянської парадигми, оскільки йдеться лише про «збагачення» російської мови України через вплив української мови: «Українські лексеми збагатили словниковий фонд сучасної російської мови, відкрили нові горизонти функціональних можливостей мовних одиниць у російському газетному дискурсі [України] різних жанрів» [Озерова 2010, 41].

Також нині можна побачити і інші види применшення впливу української мови на російську України. Таким чином, Ольга Гамали на прикладі дослідження російськомовної публіцистики Кривого Рогу доходить висновку, що українізми в них відіграють наступні ролі: створення місцевого колориту, комізму і на позначення «ідеології опонента, часто з відтінком іронії» [Гамали

2003, 8]. Такі висновки, на нашу думку, значно звужують сферу використання українізмів у російському мовленні України.

Інший дослідник на прикладі російських говорів Одещини перелічує слова, які в них зустрічаються (*будяк, борошно, волна, городина, дежа, кичка, кут, корець, новина, рогач, свита, скрыня, толока, сигать, сюды, череда*), але не вказує прямо на українське походження багатьох із них, називаючи їх «спільни[ми] з українськими та іншими південноросійськими» [Баранник 2015, 92], «південноросійськ[ою] лексик[ою], спільн[ою] з українською» [Баранник 2015, 97], а також такими, «що генетично походять із одного для російської та української мов загальнослов'янської джерела» [Баранник 2015, 92].

Примітно, що імперську і радянську традицію виправляти вплив української мови на російську України відновили в Криму [Богданович 2016].

У багатьох працях і досі, коли досліджується російське мовлення України, не розмежовуються мовці із першою українською та першою російською (або про це не вказується), що, на нашу думку, може впливати на точність висновків. Ми знайшли лише одну статтю, у якій зазначається, якою є перша мова російськомовних України (у цьому випадку досліджується фонетичний рівень російського мовлення України, що належить мовцям, для яких українська є першою) [Мурадян 2018, 171].

2.4.1. Морфологічний рівень російської мови України сучасного періоду

На морфологічному рівні зазначаються наступні українізми в російському мовленні України сучасного періоду: коливання в роді [Степанов 2013, 25], розширення іменної парадигми шляхом входження до неї кличного відмінка: *Галю, діду, мамо* [Кошман 2010б, 97], *друже* замість *друг* [Тараненко 2004, 745], «зміна конфігурації всередині формального класу: імена власні (чоловічі

прізвища на -ко) відмінюються» [Кошман 2010б, 97]: «По словам известного поэта *Дмитра Павлычка*», к *Ющенку* [Кошман 2010б, 98], *улиця Франка* [Тараненко 2004, 745].

Ірина Кошман зазначає, що варіативність у відмінюванні прізвищ на -ко є «поступов[им] втягненн[ям] до орбіти відмінювання українських прізвищ на -ко [у російському мовленні України]» [Кошман 2010б, 100].

Зазначимо, що інтерферованість українською морфології російського мовлення України залежить від першої мови мовця: російської чи української. Якщо першою мовою є російська, то українська інтерференція буде меншою [Болдырев 1964, 169].

2.4.2. Збільшення кількості української лексики

і фразеології російського мовлення України сучасного періоду

Функціонування українізмів у російському мовленні України за час української державності суттєво розширилося: «Найбільш очевидна риса російських публіцистичних текстів новітнього часу в Україні – дивовижне розмаїття включених українських конструкцій» [Кошман 2010в, 182].

Значний шар нової української лексики у російському мовленні України пов'язаний із суспільно-політичною сферою: *Верховная Рада Украины* замість *Верховный Совет Украины*, *территориальная громада* замість *территориальная община* [Тараненко 2010а, 27], «Правда, выглядели урядовцы поначалу несколько устало» [Тараненко 2010б, 64] і т.д.

Іншим поширеним видом українізмів у російському мовленні України є аббревіатури. Наприклад: *ЗНО* (зовнішнє незалежне оцінювання), *ЦВК* (Центральна виборча комісія), *КВУ* (Комітет виборців України), *ДАК* (Державна акредитаційна комісія) замість *ВНО* (Внешнее независимое оценивание), *ГАК* (Государственная аттестационная комиссия), *ЦИК*

(Центральная избирательная комиссия) [Лучик 2016, 43].

Розглядаючи функціонування українських приказок і прислів'їв у російськомовній пресі України, А. Григораш доходить висновку, що українські прислів'я і приказки є «невід'ємною частиною російськомовних газетних текстів [в Україні]» [Григораш 2013, 506]. Також вони краще привертають увагу, оскільки оформлені відмінною від основного тексту мовою [Григораш 2013, 506]. Приклади: «Ну, тут, как говорится, *«бачили очі, що купували»*. Хотя *«бачити»* им сильно мешала предвыборная мыльная пена» [Григораш 2013, 504]; *«Як кажуть, нашому теляті та вовка б з'їсти»*. – Этими словами в пятницу, 1 февраля, лидер украинских коммунистов открыл специально созванную пресс-конференцию по поводу очень активно обсуждаемого в последнее время проекта добычи сланцевого газа» [Григораш 2013, 505]; «Нет, уважаемый Леонид Макарович, это мы, избиратели, ошибочно создали из вас президента, а теперь *«маємо те, що маємо»*» [Григораш 2013, 506] і т.д.

Особливістю сучасного періоду російського мовлення України є фонетичне або транскрипційне відтворення українських власних назв: топонімів (наприклад: *Ривне і Ривное* з прикметником *ривненский*) і антропонімів (наприклад: *Черновил і Чорновил* [Тараненко 2004, 745]; *«Юрко* даже подарил мне песню», *«Мой дед — Андрей, сельский учитель, в 20-х годах был депутатом польского Сейма»* [Кошман 2010а, 115], *«Сестры Алена и Катерина* Бондаренко и их соратницы по национальной сборной Украины» (замість *Екатерина*), *«В этом здании живут поэт и Герой Украины Дмытро Павлычко»* [Кошман 2010а, 116]).

Грунтовно цю тему розкриває І. Кошман, на думку якої, «[н]аведений матеріал свідчить про руйнування давнішніх співвіднесень між українським і російським парними ономастичними полями особистих імен людей» [Кошман 2010а, 117], що було раніше неможливим [Кошман 2010а, 115], очевидно, через політичні причини. Через українське звучання антропонімів, у російській

ономатичному полі України розвивається варіантність [Кошман 2010а, 117], що, на думку дослідниці, свідчить про те, що «українські антропоніми витісняють російські відповідники» [Кошман 2010а, 117].

2.4.3. Причини використання українізмів у російському мовленні України сучасного періоду

Серед причин використання українізмів у російському мовленні України називаються:

- 1) незнання російського відповідника і використання української лексеми замість нього [Николенко 2003, 10];
- 2) більша точність і експресивність українського елемента за наявності російського відповідника [Николенко 2003, 10];
- 3) відсутність російського відповідника [Николенко 2003, 10];
- 4) нерозрізнення між російською та українською мовною одиницею [Крутий 2012, 49; Шевчук-Клюжева 2015, 17; Соколова 2017, 37; Степанов 2018, 25];
- 5) намагання автора підкреслити свою належність до українського контексту, самоідентифікуватися [Караулов 1992, 9; Тараненко 2010б, 24; Кочубей 2010, 21; Дика 2018, 79];
- 6) наявність українськомовних тригерів у мовленні співбесідника [Кочубей 2010, 22].

Із власних спостережень також можемо додати, ще одну причину використання українізмів у російському мовленні України — швидше згадування мовцем українського відповідника за російський.

2.4.3.1. Свідоме використання українізмів у російському мовленні України сучасного періоду

Загалом, причини використання українізмів у російському мовленні

України можна поділити на два види: свідомий і неусвідомлений вибір українських мовних одиниць.

Свідоме або навмисне використання українізмів у російському мовленні України є найчастішим поясненням [Караулов 1992, 9; Кошман 2010в, 186; Москаленко 2011, 120 та ін.]. Таким чином, Ірина Кошман зазначає: «Введені ж в російські тексти українські одиниці є результатом свідомого вибору і завжди пов'язані з реалізацією певних комунікативних цілей» [Кошман 2010в, 182].

Дослідники пов'язують свідоме використання українізмів у російськомовних текстах зі стилістичною функцією або ж вважають окремим стилістичним прийомом [Кошман 2007, 185]: «У масовій комунікації вони виконують як номінативну, так і експресивну функції: українські елементи привертають увагу адресата і надають дискурсу особливої виразності. При цьому спостерігається усвідомлене використання елементів однієї мови в текстах іншою мовою» [Озерова 2010, 42].

Інші ж взагалі виключають можливість «незнання норм російської мови»: «Таке поширення обумовлено не незнанням норм російської мови, а цільовими установками її носіїв. Дані факти не є спонтанними, випадковими. Комуніканти навмисно обирають ту чи іншу одиницю з можливих варіантів» [Москаленко 2011, 120].

Більша експресивність українізмів пояснюється ефектом прив'язки дискурсу до точного (геонаціонального) місця і явним або неявним протиставленням російського і не-російського [Караулов 1992, 9].

Ірина Кошман зазначає, що оскільки адресат є двомовним, українські вкраплення в російськомовних публіцистичних текстах України є маркером «свого» [Кошман 2007, 183]. Також, мовний контраст привертає увагу, робить текст оригінальнішим [Кошман 2007, 184].

Про намагання автора підкреслити свою належність до українського контексту говорить і Людмила Дика: «Можемо припустити, що українські вкраплення в текстах, писаних російською мовою, є своєрідними маркерами

їхньої належності до українського контексту; також ці приклади можуть свідчити про мовну свідомість авторів та бажання автора через українські слова в російськомовному тексті передати свою українську ідентичність» [Дика 2018, 79]. Відтак, використання українізмів у російськомовній публіцистиці України зближує адресанта із адресатом.

Окрім стилістичної функції, українізми можуть вживатися нейтрально у російському мовленні України і бути вибором мовця, за наявності російських відповідників [Дика 2018, 76], що також свідчить про свідоме використання українізмів у російському мовленні України.

Таким чином, підкреслення свідомого використання українізмів у російському мовленні України, фактично, виключає інтерференцію і зближує це використання із трансференцією, тобто керованим характером перенесення «фактів проникнення елементів, ознак і правил з однієї мови в іншу» [Соколова 2017, 29]. Можливо, це є характеристикою саме писемного мовлення, оскільки більшість розглянутих праць аналізують саме його.

2.4.3.2. Неусвідомлене використання

українізмів у російському мовленні України сучасного періоду

Пояснення використання українізмів у російському мовленні України неусвідомленим вибором є менш чисельними і стосуються частіше усного мовлення.

На прикладі російського мовлення Півдня України Є. Степанов доводить, що українізми, як некодифіковані моделі в російському мовленні, «сприймаються носіями російської мови, особливо які проживають за межами російськомовного материка, як кодифіковані» [Степанов 2018, 25].

Дослідниця із Ялти на прикладі дитячого мовлення зазначає «тенденці[ю] до нерозрізнення рівнозначних елементів російської та української мов і, отже, їхній паралелізм» для мовців молодшого віку [Крутий 2012, 49].

Як зазначає Світлана Соколова у своєму дослідженні: «Одночасне

спілкування двома близькоспорідненими мовами (за принципом «кожен своєю») створює умови для постійного перемикання мовних кодів, як свідомого, так і неусвідомленого. Неусвідомлене перемикання переважало в усіх групах спостереження» [Соколова 2017, 37].

Таким чином, неусвідомлене використання українізмів у російському мовленні України є наслідком зниження мовної компетенції російськомовних України.

2.4.4. Мовна картина світу російськомовних України сучасного періоду

Ще одним рівнем дослідження російської мови України є дослідження мовної картини світу. На прикладі політичної лексики України та лексики, що стосується політичного життя України («тушки», «профессор» [Кошман 2011, 49 – 50]), зазначається, що «ці поняттєві феномени не є елементарними і містять смисли, що звернені до реальності «українського світу» [Кошман 2011, 52]. Відтак, наприклад, неправильно написане В. Януковичем слово «профессор», «зумовлює появу смислів «не відповідає уявленню про професора», «не справжній», «видає себе за професора», «уявний», «профанський». Це, своєю чергою, актуалізує смисли «незнання», «неосвіченість», «нерозуміння» [Кошман 2011, 49]. І також: «Поняття «профессор» стає осередком негативної експресивності» [Кошман 2011, 50].

Про зміну картини світу в російськомовного населення України говорить і Алла Лучик на прикладі використання лексики, «що не прийнятн[а] у мовленні росіян» (*Крымский Бандеровец, Фашик Донецкий Антиколорадос*), а також топонімів «Днепр (замість Днепропетровск) або Бахмут (замість Артемовен)» [Лучик 2016, 43].

З іншої сторони, часто в російській мовній картині світу Росії українізми мають негативну або ж несхвальну і іронічно-зневажливу конотацію (*самостийный, незалежний, щирый украинец, мова*), хоча в російській мовній картині світу України ці українізми не мають негативної конотації і збігаються

зі значеннями картини світу української мови [Дика 2018, 77].

Подібне можна побачити і в концептосферах. Як зазначається у статті Алли Лучик, концепт *війна* у російськомовній культурі зазвичай асоціювався із Другою світовою війною¹. А після 2014 року, на думку Г. Яворської, у концепті *війна* російськомовних громадян України відбувається зсув: «до *війни* тепер позначає життя до російської агресії, а *після війни* — відсилає до майбутнього»² [Лучик 2016, 42].

Отже, із наведених прикладів стає зрозуміло, що російська мовна картина світу України змінюється під впливом української мовної картини світу і уподібнюється їй.

2.4.5. Питання мовної асиміляції російськомовних України

Мова — це явище соціальне. Відтак, зміни у мові є наслідком змін у суспільстві. Таким чином, Вадим Васютинський, доктор психологічних наук, зазначає, що нині «російськомовні українці переживають кризу ідентичності» [Васютинський 2014].

Показово, що дослідниця зі Львова Леся Кочубей поділяє історію росіян у Львові на період панування (1939 — 1991) і період адаптації (1991 — досьогодні) [Кочубей 2010, 12].

Ще 2011 року у співвідношенні інтеграції або контрінтеграції російськомовних громадян України В. Васютинський зазначав співвідношення 80% до 20%. І хоча переважна більшість російськомовних громадян були схильні більше до інтеграції, більшість із них мали пасивну позицію [Васютинський 2011, 19]. Відтак, автор пише: «У структурі соціальної ідентичності російськомовних жителів України домінують категорії, пов'язані з належністю до української політичної нації», а пасивність виявляється у

1) Венедиктова Л. Н. Концепт «Война» в языковой картине мира : Сопостав. исслед. на материале англ. и рус. яз. : Автореф. дис. канд. филол. наук. — Тюмень, 2004. — С. 3.

2) Яворська Г. М. Концепт «війна»: семантика і прагматика // Стратегія, пріоритети. — 2016, — № 1. — С. 22.

«намагання[i] уникнути прямого або значущого протиставлення української і російської ідентичностей» [Васютинський 2011, 20].

Оскільки мовна асиміляція — це «втрата своєї мови особою, етнічною групою чи народом і перехід на мову іншого народу, а також утрата мовою своїх оригінальних рис під впливом мови панівної нації» [Пономарів 2001], можна говорити, що в Україні відбувається поступова мовна асиміляція російськомовних українців. Про «*притягування* з боку України та української мови» російськомовних України говорить і О. Тараненко [Тараненко 2010а, 70].

Відтак, через мовну асиміляцію російської мови України з українською, відбувається мовна дисиміляція із російською Росії, через що постає питання відокремлення російської мови України від російської мови Росії.

2.4.6. Проблема «російської мови України»

На підставі розглянутих вище змін на усіх рівнях мовної системи в російському мовленні України під впливом української мови, значна кількість дослідників порушує питання про окремість російської мови України від російської мови Росії: «Відбувається розбіжність реалізації основного варіанту мовних одиниць в Україні та Росії» [Москаленко 2011, 120]; і також: «[...] при поверхневому спостереженні можемо помітити, що відмінності між українською російською та літературною російською мовами не менші, ніж, наприклад, між британським та австралійським, американським та іншими варіантами англійської мови» [Лучик 2016, 44].

Олександр Тараненко класифікує українську російську «як поки що ідіом проміжного типу між регіональним і національним варіантами російської мови [Тараненко 2010а, 73]. Вчена із Луганська Ірина Кошман поділяє «російську мову метрополії» та «російську мову України» [Кошман 2011, 47]. Інші ж, висувують концепцію щодо російського мовлення України, згідно до якої воно сформоване і функціонує як «регіональна мовна норма» (стосовно Півдня

України) [Степанов 2018, 25].

Лідія Москаленко із Сімферополя зазначає, що «інтерференція російської та української мов, безумовно, є однією з умов варіювання російської мови в Україні, формування нової, особливої форми мови, відмінної від мови метрополії» [Москаленко 2011, 120].

2.4.7. Оцінка тенденцій впливу української мови на російську України

Назагал, значна кількість мовознавців впевнена у майбутньому збільшенні впливу української мови на російську України. Збільшення впливу української мови виявляється у мовному пуризмі (зокрема, в очищенні «корпусу української мови від наслідків впливів російської мови» [Тараненко 2010а, 55]), підвищенні мовної стійкості українськомовних та частішому перемиканні кодів російськомовних України.

Мовний пуризм є виявом боротьби з мовною асиміляцією і, фактично, переборюючи мовну асиміляцію з російською мовою, носії української мови асимілюють російськомовних. Як зазначає Орест Ткаченко: «Явище пуризму, яке виникає в народів, ще досить сильних, щоб перебороти мовну асиміляцію, є цілком закономірним і виправданим як частина боротьби за мовне й національне самоствердження в певних обставинах» [Ткаченко 2014, 318].

Про підвищення мовної стійкості українськомовних вказує той факт, що українські батьки часто оцінюють вплив російської мови на українськомовних дітей як «швидше негативний», оскільки цей вплив веде до «російської одномовності», натомість вплив української мови на російськомовних дітей російськомовні батьки сприймають позитивно [Данилевська 2013, 66]. Така позиція російськомовних батьків пояснюється соціальними очікуваннями російськомовних українців. Таким чином, українці Сходу України ще 2011 року оцінювали збільшення частки наявності української мови через кілька років загалом по Україні дещо частіше (44,8%), ніж її незмінність (43,2%)

[Васютинський 2011, 15]. Тих самих висновків доходить і Тетяна Бурда у дослідженні мовної поведінки молоді Києва: «Вивчення рецептивної двомовності виявило стабільніше використання української мови при задоволенні культурно-інформаційних потреб серед респондентів-українців та звернення до обох мов в групах росіян» [Бурда 2002, 17].

Особливу роль у зміцненні мовної стійкості відіграли події Євромайдану (2013 — 2014) і, очевидно, війна на Сході України: «Порівняльний аналіз даних анкетування, проведеного до Революції Гідності, з даними анкетування 2017 р. показав істотні зміни в позитивний бік у ставленні молоді до сприйняття інформації українською мовою та використання української мови в офіційному середовищі. Зросла кількість мовців, які бажають, щоб їхні діти в майбутньому спілкувалися українською. Збільшилися показники мовної стійкості як українськомовних, так і російськомовних. Водночас зросла кількість мовців, що називають рідними і українську, і російську мови» [Цар 2018, 191].

Утім, попри підвищення соціального статусу української мови, на прикладі дослідження мовлення київських школярів визначено, що «мовне середовище в освітньому просторі залишається «приховано диглосним» [Данилевська 2013, 58], що є характеристикою загальною для російськомовних України.

Що до вікового і територіального розподілу мовної стійкості російськомовних України, то найчастіше мовний код перемикають російськомовні львів'яни старшого покоління — 44% (українськомовні львів'яни старшого покоління перемикають код найрідше — 2,84%), російськомовні молоді львів'яни майже — 33% і кияни старшого покоління — 24% (українськомовні кияни старшого покоління перемикають код також рідко — 8,49%) [Соколова 2017, 33]. Світлана Соколова пов'язує низькі показники мовної стійкості старшого покоління російськомовних України із більш тривалим перебуванням мовців у мовному оточенні [Соколова 2017, 37].

Хоча є і протилежні висновки, згідно до яких частіше вдається до

перемикання коду на українську мову саме молодше покоління російськомовних України (на прикладі мовців Львову) [Кочубей 2010, 24].

Також зазначається, що серед української молоді збільшується кількість мовців, «для яких українська мова, на відміну від російської, є первинною системою» [Лозова 2009, 157]. Це також свідчить і про ослаблення російського мовного впливу на українську, який, утім, не припиняється [Тараненко 2010а, 55].

Висновки до другого розділу

Дослідивши російську мову України крізь призму праць часів Російської імперії, Української Народної Республіки, України часів СРСР та України після відновлення державності, ми констатуємо тенденцію до збільшення впливу української мови на російську України сучасного періоду.

Головним чином, це виявляється на фонетичному і лексичному рівнях мовної системи. І якщо фонетика російського мовлення України сучасного періоду відповідає фонетиці російського мовлення України часів Російської імперії, яку спостерігав К. Зеленецький (1855), то кількість української лексики у російському мовленні України значно збільшилася.

Також сучасний період впливу української мови на російську України позначається збільшенням кількості сфер мовлення, у яких використовуються українізми, розширенням варіативності на морфологічному та синтаксичному рівнях мовної системи, а також уподібненням мовної картини світу російськомовних України до мовної картини світу українськомовних.

На нашу думку, рівень мовної картини світу є відмінним від фонетичного, морфологічного, лексичного, синтаксичного рівнів мовної системи російськомовних України. Для названих рівнів характерна варіативність, натомість мовна картина світу стає єдиною можливою, оскільки є наслідком появи окремих прецедентних явищ чи подій, мовним відображенням реального світу,

що відрізнятиметься від світу російськомовних метрополій. Так само російськомовні України діахронічно втрачають зв'язок із мовною картиною світу метрополій. Українська мовна картина світу поступово заміщує російську.

Таким чином, можна говорити про конвергенцію української мови та російської мови України, а відтак, і про дивергенцію російської мови України та російської мови Росії. Причиною цьому може бути розрив мовних зв'язків, по-перше, через переселення росіян в Україну і, по-друге, через відновлення державності України. Таким чином, відбувається мовна диференціація на роз'єднаних мовних територіях, про яку писав Фердинан де Сосюр [Фердінан де Сосюр 1998, 262].

Важливим чинником для російськомовних України є мовна поведінка українськомовних. Якщо за часів Російської імперії та СРСР українська мова через російську інтерферованість мовлення українськомовних вносила до свого складу елементи російської мови, то нині простежується чітка пуристична тенденція, яка виявляється, зокрема, і в підвищенні мовної стійкості.

Значною мірою, невирішеною проблемою залишається проблема розмежованого дослідження російського мовлення України, яке належить двомовним мовцям з першою російською та першою українською мовами. Нерозрізнення мовної спільноти, яка використовує російське мовлення в Україні, в дослідженнях, призводить до змішування типів інтерференції. Оскільки за російського мовлення двомовних мовців з першою російською, українська інтерференція в ньому є наслідком впливу другої мови на першу. А за російського мовлення двомовних мовців з першою українською, українська інтерференція в ньому є наслідком впливу першої мови на другу. Відмінностями між двома типами інтерференції, передусім, будуть кількісні. Відтак, розмежоване дослідження зазначених російських мовлень України становить перспективу подальших наукових пошуків.

РОЗДІЛ III. ФАКТОРИ ПЕРЕМИКАННЯ КОДУ НА УКРАЇНСЬКУ В РОСІЙСЬКОМОВНИХ УКРАЇНИ

Вступ до третього розділу

Причиною обрання публічного мовлення В. Зеленського та І. Коломойського для дослідження була, передусім, достеменна відомість, що першою мовою названих осіб є російська, а також достатня кількість інтерв'ю із ними для виведення висновків. Іншою причиною стала впливовість цих особистостей для сьогочасного українського суспільства. Тим паче, що проблеми, які висвітлюються в їхніх інтерв'ю мають вплив на життя країни та усіх громадян, тому їхнє мовлення також може мати психологічний вплив на аудиторію.

Досліджені інтерв'ю були записані і опубліковані в період президентської передвиборчої кампанії В. Зеленського (2019) або невдовзі після його обрання Президентом України. Про впливовість цих інтерв'ю також говорить той факт, що кількість переглядів відео цих інтерв'ю на момент написання нашої роботи становила більше 19 млн на п'ятьох відео з інтерв'ю із В. Зеленським та 18 млн на сімох відео з інтерв'ю із І. Коломойським. І це не враховуючи перегляди на телебаченні деяких із них і дублювань на інших YouTube-каналах.

На нашу думку, використання українізмів у власному російському мовленні на широкий загальний відомий і впливовий осіб може мати сильніший вплив на аудиторію, зокрема на вибір мовних одиниць у власному мовленні. Мовна поведінка відомих осіб так чи інакше стає несвідомим прикладом для значної кількості осіб.

Іншою особливістю публічного мовлення є комунікативна мета мовця сформувати в аудиторії певне ставлення до себе, що також може виявлятися у свідомому або неусвідомленому використанні мовних елементів іншої мови — це також є предметом нашого розгляду.

Що не менш важливо, інформація, що супроводжує відомих людей, а саме умови їхнього життя, біографія, дозволяє більш детально і точно проводити аналіз, що становить, на нашу думку, перевагу над анонімним мовним матеріалом або мовним матеріалом незнайомих людей.

Задля унаочнення отриманих результатів, ми розробили методику, за якою визначали частотність перемикання мовного коду — середнє арифметичне число кількості перемикань коду на 10 хвилин інтерв'ювання.

3.1. Порівняльна характеристика російського мовлення В. Зеленського та І. Коломойського

Обидва, В. Зеленський та І. Коломойський, походять із Центральної України і репрезентують російське мовлення переважно російськомовних міст України (Кривий Ріг і Дніпро відповідно). Обидва мають вищу освіту і зважаючи на вік, 1978 і 1963 року народження, мають складену мовну поведінку. Хоча В. Зеленський за час передвиборчої кампанії та час президентства опинився у більш українськомовному середовищі і сам має використовувати українську мову через свою діяльність значно частіше, ніж до цього. Також можливо, що В. Зеленський має більшу частку інтерферованості мовлення через постійне перебування в Україні, в той час як І. Коломойський останніми роками жив переважно закордоном.

Загалом ми проаналізували 12 інтерв'ю із Володимиром Зеленським та Ігорем Коломойським, що разом становить 12 годин і 35 хвилин. Усі інтерв'ю названі особи давали російською мовою. Впродовж загального часу інтерв'ю із Володимиром Зеленським (340 хвилин), які ми дослідили, він **48** разів перемкнув код російської мови на українську. При цьому, ми рахували такий приклад як наступний за одноразове перемикання коду: «Десятая статья Конституции Украины: *«Українська мова — державна мова. Країна і влада повинна підтримувати і розвивати російську мову і мови меншинств»* (В. Зеленський) [Зе!Президент 2019а, 12:58].

Ігор Коломойський за 415 хвилин інтерв'ювання **46** разів перемкнув код російської мови на українську. При цьому ми не враховували в їхньому мовленні такі українізми як *Верховна Рада*, *УкрНафта* і т.д., оскільки такі українізми нині є надто типовими для російського мовлення України.

Фонетика російського мовлення названих мовців інтерферована українською, утім, не становить предмет нашого розгляду.

Розглянемо докладніше факти перемикування мовного коду названих осіб.

3.1.1. Перемикування коду в російському мовленні

В. Зеленського в інтерв'ю російськомовним журналістам

В інтерв'ю Дмитру Гордону Володимир Зеленський за 183 хвилини перемкнув код **14** разів, що становить в середньому **0,8** перемикувань коду на 10 хвилин інтерв'ювання. Приклади перемикування коду: 1) «Я заканчивал Международная экономика и право факультет *«Правоведство»*, *спеціальність* [...]» [В гостях у Гордона 2018а, 17:15]; 2) «Он говорит: «Да уже здоровья *нема*» [В гостях у Гордона 2018а, 17:42]; 3) «[...] у него [Леоніда Кравчука] самая красивая *українська мова* [В гостях у Гордона 2018а, 39:06]; 4) «Он говорил... мне всегда нравилась вот эта его [Л. Кравчука] фраза, когда он говорит: «*Я дуже вас всіх прошу. Ну, буквально, п'ять хвилин. Дуже багато людей, дуже багато тостів, ну, будь ласка...*» Он всё это говорил, и начинал свой тост вещать минут на пятнадцать. 5) И он мне говорит, Леонид Данилович, он мне говорит: «*От знаєш, у тебе така була... такий жарт був колись, —* говорит, значит, — когда ты... [...] 6) *Сьогодні мы расщитались з русскими 7) за газ*». И он мне говорит: 8) «*От знаєш, що я хочу сказати з приводу цього жарту?*» Я говорю: «*Шо, Леонид Данилович?*» [В гостях у Гордона 2018а, 39:11]; 9) «Новая администрация Президента решила показать международной *спільноте журналістів* [В гостях у Гордона 2018б, 48:12]; 10) «Капитализация нашей страны, прежде всего, это люди. Я очень хочу, чтобы люди... как у нас есть такое выражение, я его очень люблю... Чтобы люди, чтобы *українці трішечки*

заплыли жирком [В гостях у Гордона 2018б, 43:09]; 11) «Всевозможными шагами нужно сделать, чтобы все эти люди, *всі наші заробітчани*, чтобы они все вернулись сюда» [В гостях у Гордона 2018б, 44:11]; 12) Десятая статья, там написано: «Пожалуйста, конечно, *державна мова – українська. Ми в Україні, все нормально*. Все знают украинский, все должны его знать» [В гостях у Гордона 2018б, 48:57]; 13) «Есть украинский язык – *державна мова*, а говорите как хотите, я так считаю» [В гостях у Гордона 2018б, 49:17]; 14) «Всё, что мы получаем в Украине, вот всё что мы своё получаем уже хорошо, не отдаём уже хорошо, я так считаю, это же *прибуток*» [В гостях у Гордона 2018б, 50:56]. Интерв'ю Д. Гордону тематично було розділене на три частини. В останній із них В. Зеленський за 57 хвилин жодного разу не перемкнув коду на українську [В гостях у Гордона 2018в].

В інтерв'ю журналістам «РБК-Україна», Сергієві Щербині та Владиславові Красінському, Володимир Зеленський за 65 хвилин перемкнув код на українську 11 разів, що становить в середньому 1,7 перемикань коду на 10 хвилин інтерв'ювання. Приклади перемикання коду: 1) «Антиукраинские у них там *гасла* — тогда это правильно, тогда уже, ребята, это криминал» [РБК-Україна 2019, 8:50]; 2) «Как-то у меня спросили: «*А чому Андрію Шевченку не поставили, не назвали улицу...*» [РБК-Україна 2019, 11:30]; 3) «Мы можем назвать это [референдум] разговор с *суспільством*» [РБК-Україна 2019, 13:50]; 4) «А у моей *дитини* 39», а даже если 37... [РБК-Україна 2019, 14:40]; 5) «Сегодня мы хотим этот закон. Мы хотим защитить *українську мову* [...]. И это нормально. Это язык этой страна. Це *державна мова українська*» [РБК-Україна 2019, 16:10]; 6) «В старые времена... там еще *в радянські часи* [...]

» [РБК-Україна 2019, 18:48]; 7) «Я подаю законопроект *про зняття недоторканності з депутатів і суддів*» [РБК-Україна 2019, 33:44]; 8) «Вообще: больше процент *української мови*» [РБК-Україна 2019, 1:01:44]; 9) «Хочешь, чтобы этот профессионал тебя поддержал в политике *підтримання української мови* [...]

» [РБК-Україна 2019, 1:04:22]; 10) «Говори с *суспільством*, говори с

профессионалами, принимай одно решение взвешенное» [РБК-Україна 2019, 1:05:37]; 11) Журналіст В. Красінський: «Дякую за інтерв'ю. Зустрінемося через пів року» [Журналіст вперше за годинне інтерв'ю перейшов на українську]. В. Зеленський: «Дуже дякую. Добре, обов'язково. Дуже приємно» [РБК-Україна 2019, 1:05:45].

В інтерв'ю представникам міжнародних ЗМІ (Kyivpost, New York Times, Washington Post, Bloomberg, Der Spiegel, The Economist, Le Figaro, Atlantic Council), В. Зеленський за 21 хвилину перемкнув код **6** разів, що становить в середньому **2,9** перемикань мовного коду на 10 хвилин інтерв'ювання. Приклади перемикання коду: 1) «По крайней мере, вот с Куртом Волкером мы говорили расширять стол, *залучати до цього столу* Великобританию, США» [Зе!Президент 2019а, 09:51]; 2) «Десятая статья Конституции Украины: *«Українська мова — державна мова. Країна і влада повинна підтримувати і розвивати російську мову та мови меншинств»* [Зе!Президент 2019а, 12:58]; 3) Если мы будем говорить: «Да мы тут не давим никакие языки, у нас *державна мова* государственная, извините, у нас страна Украина. Всё нормально. Но мы русский язык не давим. Вон у нас, пожалуйста, он у нас есть. Мы должны выиграть информационную войну сначала на временно оккупированных территориях» [Зе!Президент 2019а, 13:51]; 4) «Главная идеология — это конечно же *заможний украинец, богатый украинец*» [Зе!Президент 2019а, 16:09]; 5) «Президент Бразилии, он... сейчас изучение идёт разных языков, поэтому у меня слова выпадают... *залучив до влади* профессиональных менеджеров» [Зе!Президент 2019а, 18:04]; 6) «И тут я вижу действительно один из главных принципов нашей программы и внутренних принципов — это *народовладдя*» [Зе!Президент 2019а, 20:51].

В останньому інтерв'ю ізраїльському російськомовному журналістові, яке ми розглядаємо, В. Зеленський за 36 хвилин перемкнув код **2** рази, що становить в середньому **0,5** перемикань мовного коду на 10 хвилин інтерв'ювання. Приклади перемикання коду: 1) «Я готов на любом языке.

Можем по-русски, можем українською мовою» [Israel9tv 2020, 00:09]; 2) В. Зеленський: «Українською «все середовище»... як по-русски?» [Жіночий голос: Вся среда.] В. Зеленський: «Вся среда профессионалов об этом говорит» [Israel9tv 2020, 01:45].

Таким чином, за 305 хвилин інтерв'ю російськомовним журналістам В. Зеленський перемкнув код **33** рази, що становить в середньому **1** перемикач мовного коду на 10 хвилин інтерв'ювання.

3.1.2. Перемикач коду в російському мовленні

В. Зеленського в інтерв'ю українськомовним журналістам

Наскільки нам відомо, В. Зеленський на сьогодні дав лише одне інтерв'ю українськомовним журналістам російською мовою. Впродовж цього інтерв'ю Олені Фроляк і Вадимові Карп'яку «Факти ICTV» В. Зеленський за 35 хвилин перемкнув код **15** разів, що становить в середньому **4,2** перемикач мовного коду на 10 хвилин інтерв'ювання. Приклади перемикач коду: 1) В. Карп'як: «Вітаю». В. Зеленський: «*Вітаємо*» [Володимир Зеленський давав інтерв'ю із дружиною Оленою Зеленською]; 2) В. Карп'як: «Пане Зеленський, почнімо, напевно з початку. Ви вже три майже місяці повноправний учасник української політики...» В. Зеленський: «*Так*» [Факти ICTV 2019, 00:05]; 3) «К некоторым людям стал спокоен. *Не хочу нікого ображати. Ображати просто не хочется*» [Факти ICTV 2019, 00:50]; 4) В. Карп'як: «Володимир згадував, що ви один зі сценаристів Кварталу. Будете писати промову Президента чи редагувати хоча б?» О. Зеленська: «*Редагувати буду. Жалко, что нельзя во время промови сразу редактировать*». В. Зеленський: «Что ты сказала? *Що ти таке говориш?*» [Факти ICTV 2019, 06:30]; 5) «Но был какой-то такой эмоциональный подъем и ощущение, что всё: коррупция, старая власть, всё ушло в никуда и впереди нас ждёт, простите за такую фразу, светлое будущее, *скажімо так*» [Факти ICTV 2019, 07:30]; 6) В. Зеленський: «Я помню, что в зале все смеялись. И все-равно нашлись люди, помнишь, которые кричали: «*Ганьба*». Было пару человек. Так

всегда. И это нормально». В. Карп'як: Тобто ви готові до «Ганьби»? В. Зеленський: «Я готовый... До ганьби? Нет [Сміється]. 7) *А до жартів...*» В. Карп'як: «До криків «Ганьба». В. Зеленський: «Не хочется своими поступками заслуживать такие крики» [Факти ICTV 2019, 10:20]; 8) «Ведь есть *суспільства представники...*» [Факти ICTV 2019, 15:30]; 9) «Я вам скажу так: *«Вибачте, будь ласка. Наші правові юристи вже готують ці законопроекти. Подивимось. Дальше...*» [Факти ICTV 2019, 17:18]; 10) О. Фроляк: «Які у вас плани повернення Донбасу?» В. Зеленський: «*І Донбасу і Криму...*» 11) О. Фроляк і В. Карп'як: «Ми хотіли розділити ці питання». В. Зеленський: «*Розділити ці питання*» [Факти ICTV 2019, 21:56]; 12) «Нужно туда залучати США, Великобританию» [Факти ICTV 2019, 22:50]; 13) В. Карп'як: «Він [Петро Порошенко] сказал, що відразу після другого туру ініціює серйозні кроки на повернення [Криму], а не поверне». В. Зеленський: «*А до цього були несерйозні? Ну не важно... не важливо*» [Факти ICTV 2019, 27:30]; 14) «...с тем, что я работаю на канале «1+1», на якому я до речі не працюю. Я працюю на Студії Квартал 95, а вона вже продає свій продукт каналу «1+1» [Факти ICTV 2019, 29:45]; 15) «Мы просто объявим год такой – Год Без Сміття» [Факти ICTV 2019, 32:40].

Таким чином, різниця частотності перемикання коду, порівнюючи між спілкуванням із російськомовними та українськомовними журналістами, у В. Зеленського є чотирикратною, в середньому 1 перемикання коду до 4,2 на 10 хвилин інтерв'ювання.

3.1.3. Перемикання коду на українську в російському мовленні

І. Коломойського в інтерв'ю російськомовним журналістам

В інтерв'ю Дмитру Гордону Ігор Коломойський за 89 хвилин перемкнув код 3 рази, що становить в середньому 0,3 перемикань коду на 10 хвилин інтерв'ювання. Приклади перемикання коду: 1) «А внутри себя я в порядке, хорошо себя чувствую, *файно*» [В гостях у Гордона 2018г, 10:47]; 2) «Если

спросить грека: «Нужен вам дефолт или нет?». Обычного, *пересічного* грека» [...] [В гостях у Гордона 2018г, 15:25]; 3) «Ну, с другой стороны, *баба з возу* кобыле легче» [В гостях у Гордона 2018г, 43:43].

В інтерв'ю Денисові Бігусу та Дарії Степановій І. Коломойський лише **одного** разу перемикає код за 115 хвилин: «Мне не выписана ни одна *підозра*» [VINUS.info 2019б, 05:19]. Це становить в середньому **0,1** перемикань коду на 10 хвилин інтерв'ювання.

В інтерв'ю журналістові «Першої Шпальти» І. Коломойський **2** рази перемикає код за 38 хвилин, що становить в середньому **0,5** перемикань коду на 10 хвилин інтерв'ювання. Щоправда, перша репліка інтерв'юера звучить українською із російською лексичною інтерференцією і згодом журналіст повністю переходить на російську до завершення інтерв'ю. Приклади перемикання коду: 1) Журналіст «Першої Шпальти»: «Які ваші сподівання від нового *правительства*, тобто на що саме ви розраховуєте? І що повинен зробити новий *состав* Кабміну для того, щоб бізнесу працювалося найкраще?» І. Коломойський: «*Сподівання* самые положительные [...]» [Журналіст продовжує російською] [Перша Шпальта 2019, 00:00]; 2) «А самые большие проблемы у нас были [при] наших якобы дерьмократах и *революционерах*» [Перша Шпальта 2019, 24:08].

В інтерв'ю російській журналістці «Deutsche Welle» Жанні Немцовій І. Коломойський жодного разу не перемикає код на українську за 34 хвилини інтерв'ювання [Deutsche Welle 2018].

Таким чином, за 276 хвилин інтерв'ю російськомовним журналістам І. Коломойський перемкнув код **6** разів, що становить в середньому **0,2** перемикань мовного коду на 10 хвилин інтерв'ювання.

3.1.4. Перемикання коду на українську в російському мовленні

І. Коломойського в інтерв'ю українськомовним журналістам

В інтерв'ю Романові Кравцю, журналістові «Української Правди»,

І. Коломойський перемикає код **28** разів за 118 хвилин, що становить в середньому **2,4** перемикань коду на 10 хвилин інтерв'ювання. Приклади перемикання коду: 1) «А шо может *статись?*» [Українська правда 2019а, 07:36]; 2) «А вы считаете дебаты смотрели меньше зрителей чем *Новий рік*»? [Українська правда 2019а, 13:12]; 3) «А *здоровлення* может быть...» [Українська правда 2019а, 15:31]; 4) «Гройсман *мичав*» [Українська правда 2019а, 17:27]; 5) «*Не зустрічався*» [Українська правда 2019а, 21:27]; 6) «У нас нормальные *стосунки*» [Українська правда 2019а, 22:01]; 7) «*Ставлюсь пагано*, но *вораг* — это личное, но он [Петро Порошенко] же не мой личный враг [Українська правда 2019а, 30:31]; 8) «А в некоторых ситуациях просто *підтримую*». [Українська правда 2019а, 34:26]; 9) «Так я и сейчас с этим *пагоджуюсь*» [Українська правда 2019а, 41:01]; 10) «*Нікого́*» [Українська правда 2019б, 00:14]; 11) «С *двадцяти [тис.] фунтів на тиждень* нужно прожить самому» [Українська правда 2019б, 00:33]; 12) «Ну конечно мне *вистачає*» [Українська правда 2019б, 00:49]; 13) «Например, я не *впливаю* на «Плюсы» в той мере...» [Українська правда 2019б, 08:40]; 14) «Шо такое *заборонити*» [Українська правда 2019б, 14:08]; 15) «Мы его [П. Порошенко] сто раз приглашали, щоб вы понимали, никакого *вривання* не было» [Українська правда 2019б, 14:15]; 16) «Ну шо там *минулого*» [Українська правда 2019б, 15:31]; 17) «Она [Юлія Тимошенко] не *до* меня прилетала» [Українська правда 2019б, 15:41]; 18) «Я думаю у них и до этого были нормальные *відносини*» [Українська правда 2019б, 24:44]; 19) «Не знаю, *підтримували і підтримували*» [Українська правда 2019б, 25:16]; 20) «Вообще этим самолетом *карыстуются* все» [Українська правда 2019б, 40:09]; 21) «*Падякував?*» [Українська правда 2019б, 46:53]; 22) «Я вообще не думаю, что он [Володимир Зеленський] будет ни чьим *ворагам*» [Українська правда 2019б, 49:36]; 23) «А шо мне им *пагрожувать?*» [Українська правда 2019б, 56:57]; 24) «Ну, например, Шульман с меня *вымагал* деньги» [Українська правда 2019б, 57:40]; 25) «*Сталевих* уже нету, потому что одна фирма обанкротилась — у нас всё забрали» [Українська правда 2019б,

58:47]; 26) «Это не *ачищення* [завод], а феросплавный» [Українська правда 2019б, 59:05]; 27) «Галава чого?» [Українська правда 2019б, 01:00:51]; 28) «Но нам Зеленский *падобається?*» [Українська правда 2019б, 01:04:30].

В інтерв'ю Михайлові Ткачу, журналістові «Радіо Свободи» І. Коломойський перемикає код **8** разів за 14,5 хвилин, що становить в середньому **5,5** перемикань коду на 10 хвилин інтерв'ювання. Приклади перемикання коду: 1) «*Апинився* в Израиле» [Радіо Свобода 2019, 00:12]; 2) «Посоветовать, *парадити*» [Радіо Свобода 2019, 05:09]; 3) «Там несколько ребят, *ахаронцев* [...]» [Радіо Свобода 2019, 07:30]; 4) «Не собирается, *не збирався*» [Радіо Свобода 2019, 08:06]; 5) «Нет, нет, вообще никаких *перемовин*» [Радіо Свобода 2019, 08:36]; 6) «*Палітично* там никакого не было» [Радіо Свобода 2019, 03:02]; 7) «*За астанню* неделю [...]» [Радіо Свобода 2019, 13:57]; 8) «*За місяць* может два раза где-то звонил» [Радіо Свобода 2019, 14:02].

В іншому інтерв'ю «Радіо Свободі» І. Коломойський перемикає код **4** рази за 6 хвилин інтерв'ювання, що становить в середньому **6,6** перемикань коду до на 10 хвилин. Приклади перемикання коду: 1) «Вот *тишком нишком* решили предприятие захватить» [Радіо Свобода 2015, 03:54]; 2) Журналіст: «Кого ви бачили там в середині?» І. Коломойський: «Кого я *бачив там?* Да никого. Когда я пришел, уже никого не *бачив*» [Радіо Свобода 2015, 04:04]; 3) Журналіст: «Про що...» І. Коломойський: «Давай *про що?*» 4) Журналіст: «Про що ви хочете спілкуватись з Президентом?» І. Коломойський: «*Спілкуватись?* Хочу задать вопрос [...]» [Радіо Свобода 2015, 06:24].

Таким чином, за 139 хвилин інтерв'ю українськомовним журналістам І. Коломойський перемкнув код **40** разів, що становить в середньому **2,9** перемикань мовного коду на 10 хвилин інтерв'ювання. Отже, різниця частотності перемикання коду, порівнюючи між спілкуванням із російськомовними та українськомовними журналістами, в І. Коломойського є майже чотирнадцятикратною, в середньому **0,2** перемикань коду до **2,9** на 10 хвилин інтерв'ювання.

3.2.1. Сфера спілкування як фактор впливу на частотність перемикання мовного коду

Як можна побачити із прикладів, значна їхня кількість стосувалася професійної діяльності мовців, передусім, це суспільно-політична, юридична і частково економічна лексика. В. Зеленський: «Новая администрация Президента решила показать международной *спільноті журналістів* [В гостях у Гордона 2018б, 48:12]; «Всевозможными шагами нужно сделать, чтобы все эти люди, *всі наші заробітчани*, чтобы они все вернулись сюда» [В гостях у Гордона 2018б, 44:11]; «Антиукраинские у них там *гасла* — тогда это правильно, тогда уже, ребята, это криминал» [РБК-Україна 2019, 8:50]; «Мы можем назвать это [референдум] разговор с *суспільством*» [РБК-Україна 2019, 13:50]; «В старые времена... там еще *в радянські часи* [...]» [РБК-Україна 2019, 18:48]; «По крайней мере, вот с Куртом Волкером мы говорили расширять стол, *залучати до цього столу* Великобританию, США» [Зе!Президент 2019а, 09:51]; «Президент Бразилии, он... сейчас изучение идёт разных языков, поэтому у меня слова выпадают... *залучив до влади* профессиональных менеджеров» [Зе!Президент 2019а, 18:04]; «И тут я вижу действительно один из главных принципов нашей программы и внутренних принципов – это *народовладдя*» [Зе!Президент 2019а, 20:51]; «*Українською «все середовище»... як по-русски?»* [Жіночий голос: Вся среда.] В. Зеленський: «Вся среда профессионалов об этом говорит» [Israel9tv 2020, 01:45]; «Ведь есть *суспільства представники*...» [Факти ICTV 2019, 15:30]; «Я вам скажу так: «*Вибачте, будь ласка. Наші правові юристи вже готують ці законопроекти. Подивимось. Дальше...*» [Факти ICTV 2019, 17:18]; «Всё, что мы получаем в Украине, вот всё что мы своё получаем уже хорошо, не отдаём уже хорошо, я так считаю, это же *прибуток*» [В гостях у Гордона 2018б, 50:56].

І. Коломойський: «Мне не выписана ни одна *підозра*» [BINUS.info 2019б, 05:19]; «*Галава* чего?» [Українська правда 2019б, 01:00:51]; «Нет, нет, вообще никаких *перемовин*» [Радіо Свобода 2019, 08:36]; «*Палітично* там никакого не

было» [Радіо Свобода 2019, 03:02]; «Ну, например, Шульман с меня *вымагал* деньги» [Українська правда 2019б, 57:40]; «*Сталевих* уже нету, потому что одна фирма обанкротилась – у нас всё забрали» [Українська правда 2019б, 58:47]; «Это не *ачищення* [завод], а феросплавный» [Українська правда 2019б, 59:05]; «А *здарожчення* может быть...» [Українська правда 2019а, 15:31].

Іншим значним стимулом для перемикання коду у В. Зеленського були коментарі щодо мовного питання і української мови, що також стосується професійної діяльності мовця: «Пожалуйста, конечно, *державна мова* – українська. *Ми в Україні, все нормально*. Все знают украинский, все должны его знать» [В гостях у Гордона 2018б, 48:57]; «Есть украинский язык – *державна мова*, а говорите как хотите, я так считаю» [В гостях у Гордона 2018б, 49:17]; «Сегодня мы хотим этот закон. Мы хотим защитить *українську мову* [...]. И это нормально. Это язык этой страна. Це *державна мова українська*» [РБК-Україна 2019, 16:10]; «Хочешь, чтобы этот профессионал тебя поддержал в политике *підтримання української мови* [...]» [РБК-Україна 2019, 1:04:22]; «*Українська мова — державна мова. Країна і влада повинна підтримувати і розвивати російську мову та мови меншинств*» [Зе!Президент 2019а, 12:58]; Если мы будем говорить: «Да мы тут не давим никакие языки, у нас *державна мова* государственная, извините, у нас страна Украина. Всё нормально. Но мы русский язык не давим. Вон у нас, пожалуйста, он у нас есть. Мы должны выиграть информационную войну сначала на временно оккупированных территориях» [Зе!Президент 2019а, 13:51]; «Я готов на любом языке. Можем по-русски, можем *українською мовою*» [Israel9tv 2020, 00:09]; «[...] у него [Леоніда Кравчука] самая красивая *українська мова*» [В гостях у Гордона 2018а, 39:06].

Відсутність перемикань мовного коду у третій частині інтерв'ю В. Зеленського Д. Гордону також є предметом для дослідження. Адже, як зазначалося вище, це інтерв'ю було поділене за темами і третя частина здебільшого стосувалася особистого життя, за 57 хвилин якої В. Зеленський

жодного разу не перемкнув коду на українську [В гостях у Гордона 2018в]. Цей приклад, на нашу думку, свідчить про зміщення російського мовлення України до родинно-побутового мовлення. Тематика усіх інших інтерв'ю стосувалася суто політичної діяльності В. Зеленського.

Інший приклад відсутності перемикань мовного коду — інтерв'ю російській журналістці Жанні Немцовій І. Коломойського. І хоча тематика інтерв'ю стосувалася виключно суспільно-політичних питань України, І. Коломойський одного разу не перемкнув коду російської мови на українську. Ми пов'язуємо таку мовну поведінку мовця належністю інтерв'юєрки до іншої мовної спільноти — російської, в той час як І. Коломойський належить до російськомовної спільноти України.

3.2.2. Диглосія як фактор впливу на частотність перемикання мовного коду

Цей фактор стосується В. Зеленського, який, фактично, за пів року перед виборами Президента України (2019) кардинально змінив свою мовну поведінку у зв'язку із початком політичної діяльності. Статус єдиної державної мови передбачає використання української мови на державних посадах, відтак, В. Зеленський опинився у диглосній ситуації, за якої частка української мови значно збільшилася у його мовленні.

Збільшення функційного навантаження української мови В. Зеленського позначилося і на збільшенні перемикань мовного коду в його російському мовленні, що можна простежити і за інтерв'ю із ним, які були опубліковані із різним проміжком у часі. Для порівняння візьмемо інтерв'ю російськомовним журналістам. Якщо в інтерв'ю Дмитру Гордону, яке було опубліковане 25 грудня 2018 року, Володимир Зеленський за 183 хвилини перемкнув код **14** разів, що становить в середньому **0,8** перемикань коду на 10 хвилин інтерв'ювання [В гостях у Гордона 2018а, б, в], то в інтерв'ю журналістам «РБК-Україна», яке було опубліковане 17 квітня 2019 року,

Володимир Зеленський за 65 хвилин перемкнув код на українську **11** разів, що становить в середньому **1,7** перемикань коду на 10 хвилин інтерв'ювання [РБК-Україна 2019]. Так само і в інтерв'ю представникам міжнародних ЗМІ, яке було опубліковане 21 березня 2019, В. Зеленський за 21 хвилину перемкнув код **6** разів, що становить в середньому **2,9** перемикань мовного коду на 10 хвилин інтерв'ювання [Зе!Президент 2019а]. Власне, під час цього інтерв'ю і сам В. Зеленський зазначає поглиблене вивчення, очевидно, української мови: «Президент Бразилії, он... сейчас изучение идёт разных языков, поэтому у меня слова выпадают... залучив до влади профессиональных менеджеров» [Зе! Президент 2019а, 18:04].

Тобто навіть якщо рахувати лише перші два інтерв'ю В. Зеленського Д. Гордону, які стосувалися, більшою мірою, професійної діяльності, то вийде, що за 126 хвилин відбулася перемикань коду **14** разів, що становить в середньому **1,1** перемиканя коду на 10 хвилин інтерв'ювання. Цей показник частоти перемикання коду є значно меншим за ті, що є ближчими до виборів Президента України 2019 року, які відбулися у два тури — 31 березня і 21 квітня.

Найнижчий показник перемикання мовного коду — **0,5** перемикань мовного коду на 10 хвилин інтерв'ювання у В. Зеленського [Israel9tv 2020], ми пов'язуємо із належністю інтерв'юера до іншої мовної спільноти — російськомовної Ізраелю. Хоча і в цьому інтерв'ю В. Зеленський забуває російський відповідник: «Українською «все середовище»... як по-русски?» [Жіночий голос: Вся среда.] В. Зеленський: «Вся среда профессионалов об этом говорит» [Israel9tv 2020, 01:45].

Зі збільшенням диглосійної диференційованості мовлення В. Зеленського ми пов'язуємо і значну різницю у частотності перемикань коду на українську, у порівнянні із І. Коломойським, спілкуючись російською із російськомовним, в середньому вони перемикали код **1** і **0,2** рази на 10 хвилин інтерв'ювання відповідно, а у мовленні із українськомовними — в середньому **4,2** і **2,9** разів на

10 хвилин інтерв'ювання відповідно.

Окрім частотності, перемикання мовного коду у В. Зеленського є порівняно довгими: «Десятая статья Конституции Украины: *«Українська мова — державна мова. Країна і влада повинна підтримувати і розвивати російську мову і мови меншинств»* (В. Зеленський) [Зе!Президент 2019а, 12:58]; «Я вам скажу так: *«Вибачте, будь ласка. Наші правові юристи вже готують ці законопроекти. Подивимось. Дальше...»* [Факти ICTV 2019, 17:18]; «*Розділити ці питання»* [Факти ICTV 2019, 21:56]; «*А до цього були несерйозні? Ну не важно... не важно»* [Факти ICTV 2019, 27:30]; «*...с тем, что я работаю на канале «1+1», на якому я до речі не працюю. Я працюю на Студії Квартал 95, а вона вже продає свій продукт каналу «1+1»* [Факти ICTV 2019, 29:45]. В той час як І. Коломойський, що не змінював мовної поведінки через диглосію, перемикає код переважно в межах одного слова або одного словосполучення: «Я думаю у них и до этого были нормальные *відносини*» [Українська правда 2019б, 24:44]; «А вы считаете дебаты смотрели меньше зрителей чем *Новий рік*»? [Українська правда 2019а, 13:12].

Відтак, як видно з прикладів, диглосія створює умови для зниження мовної стійкості мовця.

3.2.3. Мовна спільнота співрозмовника

як фактор впливу на частотність перемикання мовного коду

Цей фактор є розрізняльним між російським спілкуванням російськомовних України із російськомовними України та російськомовними інших країн. Оскільки усі російськомовні України розуміють українську, створюються умови необов'язковості перекладу елементів мовлення з української на російську для розуміння між собою. Тому, на нашу думку, спілкування із російськомовними України також може знижувати мовну стійкість російськомовного України.

У випадку ж, спілкування із російськомовними інших країн, українські

елементи в мовленні становлять комунікативний шум, що заважає порозумітися. У зв'язку із цим, російськомовний України коментує своє перемикання коду на українську. В. Зеленський: «Президент Бразилії, он... сейчас изучение идёт разных языков, поэтому у меня слова выпадают... залучив до влади профессиональных менеджеров» [Зе!Президент 2019а, 18:04]; В. Зеленський: «Українською «все середовище»... як по-руськи?» [Жіночий голос: Вся среда.] В. Зеленський: «Вся среда профессионалов об этом говорит» [Israel9tv 2020, 01:45].

Також В. Зеленський: «Я спілкувався з людиною російською мовою і іноді забував слова. І кажу... я кажу людині, що поруч зі мною: «Как это... и называешь *українське слово...*» А він: «Как по-руськи?» *Кажеш українське слово* и переводишь» [Зе!Президент 2019б, 19:47].

Висока ж мовна стійкість російськомовних України зустрічається лише із російськомовними інших країн. В інтерв'ю російській журналістці «Deutsche Welle» Жанні Немцовій І. Коломойський жодного разу не перемикає код на українську за 34 хвилини інтерв'ювання [Deutsche Welle 2018]. Так само в інтерв'ю ізраїльському російськомовному журналістові, В. Зеленський за 36 хвилин перемкнув код **2** рази, що становить в середньому **0,5** перемикань мовного коду на 10 хвилин інтерв'ювання, що є найнижчим показником перемикання коду в його російському мовленні.

Утім, найвищий показник перемикання коду на українську у спілкуванні із російськомовними В. Зеленського зафіксований в інтерв'ю представникам міжнародних ЗМІ, частину із яких становили іноземці, що вивчили російську. В. Зеленський за 21 хвилину перемкнув код **6** разів, що становить в середньому **2,9** перемикань мовного коду на 10 хвилин інтерв'ювання [Зе!Президент 2019а]. Така мовна поведінка вирізняється з-поміж інших. Ми пояснюємо такий високий показник перемикання мовного коду наступними причинами: 1) більшим емоційним тиском на мовця, з огляду на авторитетність міжнародних видань; 2) більшим емоційним тиском на мовця, з огляду на

очікування першого туру президентський виборів (інтерв'ю опубліковане 21 березня 2019 року, тобто за 10 днів до виборів); 3) намаганням справити враження належності до України і підкреслити свою орієнтацію на українське. Ці причини розглядатимуться в наступних пунктах.

3.2.4. Емоційний стан мовця як фактор

впливу на частотність перемикання мовного коду

Причиною виокремлення емоційного стану мовця як фактору впливу на мовлення є високі показники перемикань мовного коду у мовленні В. Зеленського та І. Коломойського, а також позамовна інформація. У випадку із В. Зеленським, до причин емоційного стану напруження ми зарахували наступні: 1) більший емоційний тиск на мовця, з огляду на авторитетність міжнародних видань (Kyivpost, New York Times, Washington Post, Bloomberg, Der Spiegel, The Economist, Le Figaro, Atlantic Council); 2) більший емоційний тиск на мовця, з огляду на очікування першого туру президентський виборів (інтерв'ю опубліковане 21 березня 2019 року, тобто за 10 днів до виборів) [Зе! Президент 2019а]. Така частотність перемикань була найвищою у російському мовленні В. Зеленського із російськомовними серед тих, що ми розглядали — **2,9** перемикань мовного коду на 10 хвилин інтерв'ювання проти **1,7** [РБК-Україна 2019]; **0,8** [В гостях у Гордона 2018а, б, в] та **0,5** [Israel9tv 2020, 01:45].

У випадку із І. Коломойським збільшення показників перемикань мовного коду фіксуються в обох інтерв'ю українськомовним журналістам «Радіо Свободи»: в середньому **6,6** та **5,5** перемикань коду на 10 хвилин інтерв'ювання відповідно [Радіо Свобода 2015, Радіо Свобода 2019]. Перше з них є вкрай емоційним: І. Коломойський використовує ненормативну лексику щодо журналіста «Радіо Свободи», спілкування відбувається вночі і є небажаним для І. Коломойського [Радіо Свобода 2015]. За 6 хвилин інтерв'ювання І. Коломойський перемикає код **4** рази, при цьому ми не враховували наступні українізми: «Сам себя назначил, посмотри: *«Призначаю себя, приступаю да*

тимчасового виконання абов'язків» [Радіо Свобода 2015, 04:42]; «Варта какая-то... Киевская варта порядку» [Радіо Свобода 2015, 05:11]; «Шо ты очнулся, атлыгался?» (можливий українізм) [Радіо Свобода 2015, 06:22].

Ми вважаємо, що конфліктність розглянутого інтерв'ю є причиною збільшення показників перемикань мовного коду І. Коломойського в наступному інтерв'ю іншому журналістові «Радіо Свободи», Михайлові Ткачу [Радіо Свобода 2019]. В цьому інтерв'ю І. Коломойський перемикає код **8** разів за 14,5 хвилин, що становить в середньому **5,5** перемикань коду на 10 хвилин інтерв'ювання, що також є високим показником.

Різницю у частотності перемикання коду в стані емоційної напруги у мовленні В. Зеленського (**2,9** на 10 хвилин) та І. Коломойського (**5,5** та **6,6** на 10 хвилин) ми пояснюємо, по-перше, різним ступнем емоційної напруги — в І. Коломойського вищий, і, по-друге, різними мовними спільнотами співбесідників — російськомовна у В. Зеленського і українськомовна в І. Коломойського.

3.2.5. Комунікативна мета мовця як фактор

впливу на частотність перемикання мовного коду

Іншою пов'язаною із психіколінгвістикою причиною є комунікативна мета мовця. Ми вважаємо, що перехід на мову співбесідника може бути свідомою або несвідомою мовною стратегією для здобуття прихильності не лише співбесідника, а й цільової аудиторії. Або ж перемикання коду є можливим намаганням справити враження належності до України і підкреслити свою орієнтацію на українське, як ми зазначали вище на прикладі інтерв'ю В. Зеленського [Зе!Президент 2019а].

Про намагання створити певне враження може свідчити повтор однотипної фрази: «Пожалуйста, конечно, *державна мова – українська. Ми в Україні, все нормально. Все знают украинский, все должны его знать*» [В гостях у Гордона 2018б, 48:57]; «Есть украинский язык – *державна мова*, а говорите

как хотите, я так считаю» [В гостях у Гордона 2018б, 49:17]; «Сегодня мы хотим этот закон. Мы хотим защитить *українську мову* [...]. И это нормально. Это язык этой страна. Це *державна мова українська*» [РБК-Україна 2019, 16:10]; «*Українська мова — державна мова. Країна і влада повинна підтримувати і розвивати російську мову та мови меншинств*» [Зе!Президент 2019а, 12:58]; Если мы будем говорить: «Да мы тут не давим никакие языки, у нас *державна мова* государственная, извините, у нас страна Украина. Всё нормально. Но мы русский язык не давим. Вон у нас, пожалуйста, он у нас есть. Мы должны выиграть информационную войну сначала на временно оккупированных территориях» [Зе!Президент 2019а, 13:51].

Таким чином, про намагання сподобатися українцям, не важливо щиро або ні, можуть свідчити слова представника колишньої «Партії Регіонів» Вадима Новинського: «[...] украинский язык на всякий случай изучаю». Наталя Влащенко: «На всякий случай! Вы же гражданин Украины – конечно надо изучать. И как успехи? В. Новинський: «Ну, *потрошку*» [Zik 2017, 52:57]. Цією причиною ми пояснюємо і цитування українською мовою Володимиром Путіним поезії Тараса Шевченка після схвальних відгуків щодо Віктора Януковича в прямому ефірі трьом українським телеканалам, який був показаний за чотири дні до виборів Президента України (2004) [Радіо Свобода 2004].

3.2.6. Мовна поведінка співбесідника як фактор впливу на частотність перемикання мовного коду

Найпотужнішим фактором впливу на частотність перемикання мовного коду стала мовна поведінка співбесідників, а саме їхня мовна стійкість. Російськомовні українці найчастіше перемикали код у відповідь на мовлення українською. Це можна бачити зі стабільно високих показників частотності перемикання коду у спілкуванні з українськомовними, а також із незмінно низького рівня частотності у спілкуванні з російськомовними.

Таким чином, різниця частотності перемикання коду, порівнюючи між спілкуванням із російськомовними та українськомовними журналістами, у В. Зеленського є чотирикратною, в середньому 1 перемикання коду до 4,2 на 10 хвилин інтерв'ювання. А різниця частотності перемикання коду, порівнюючи між спілкуванням із російськомовними та українськомовними журналістами, в І. Коломойського є майже чотирнадцятикратною, в середньому 0,2 перемикань коду до 2,9 на 10 хвилин інтерв'ювання.

Продуктивним видом перемикання коду було миттєве перемикання, одразу після слів українськомовного співбесідника, що часто були повтореннями слів співрозмовника. Приклади перемикання коду, що викликані українською мовою співбесідника: В. Карп'як: «Вітаю». В. Зеленський: «*Вітаємо*» [Володимир Зеленський давав інтерв'ю із дружиною Оленою Зеленською]; В. Карп'як: «Пане Зеленський, почнімо, напевно з початку. Ви вже три майже місяці повноправний учасник української політики...» В. Зеленський: «*Так*» [Факти ICTV 2019, 00:05]; Журналіст: «Кого ви бачили там в середині?» І. Коломойський: «Кого я *бачив там*? Да никого. Когда я пришел, уже никого не *бачив*» [Радіо Свобода 2015, 04:04]; Журналіст: «Про що...» І. Коломойський: «Давай *про що*?» «Про що ви хочете спілкуватись з Президентом?» І. Коломойський: «*Спілкуватись*? Хочу задать вопрос [...]» [Радіо Свобода 2015, 06:24]; Журналіст «Першої Шпальти»: «Які ваші сподівання від нового *правительства*, тобто на що саме ви розраховуєте? І що повинен зробити новий *состав* Кабміну для того, щоб бізнесу працювалося найкраще?» І. Коломойський: «*Сподівання* самые положительные [...]» [Перша Шпальта 2019, 00:00].

Окрім миттєвого перемикання мовного коду одразу після слів українськомовного співбесідника помічені також перемикання, що загалом пов'язані із українськомовністю співбесідника: «...с тем, что я работаю на канале «1+1», на якому я до речі не працюю. Я працюю на Студії Квартал 95, а вона вже продає свій продукт каналу «1+1» (В. Зеленський) [Факти ICTV 2019,

29:45]; «Гройсман *мичав*» (І. Коломойський) [Українська правда 2019а, 17:27].

Із впливом українського мовлення співбесідника ми пов'язуємо і цитування такого мовлення: «Он говорил... мне всегда нравилась вот эта его [Л. Кравчука] фраза, когда он говорит: *«Я дуже вас всіх прошу. Ну, буквально, п'ять хвилин. Дуже багато людей, дуже багато тостів, ну, будь ласка...»* Он всё это говорил, и начинал свой тост вещать минут на пятнадцать. И он мне говорит, Леонид Данилович, он мне говорит: *«От знаєш, у тебе така була... такий жарт був колись, —* говорит, значит, *—* когда ты... [...] *Сьогодні мы расчитались з русскими за газ».* И он мне говорит: *«От знаєш, що я хочу сказати з приводу цього жарту?»* Я говорю: *«Шо, Леонид Данилович?»* (В. Зеленський) [В гостях у Гордона 2018а, 39:11].

Отже, як можна побачити, українськомовність співбесідника є стимулом для зниження мовної стійкості російськомовних України.

Протилежна ситуація виявляється тоді, коли українські журналісти беруть інтерв'ю російською. Наприклад, журналіст «Першої Шпальти» починає інтерв'ю українською і І. Коломойський одразу перемикає код на українську: «Які ваші сподівання від нового *правительства*, тобто на що саме ви розраховуєте? І що повинен зробити новий *состав* Кабміну для того, щоб бізнесу працювалося найкраще?» І. Коломойський: «*Сподівання самые положительные [...]*» [Перша Шпальта 2019, 00:00]. Але далі журналіст сам перемикає код на російську на все інтерв'ю, що має за результат лише 2 перемикання коду І. Коломойським на українську 38 хвилин інтерв'ю [Перша Шпальта 2019].

Іншим прикладом є інтерв'ю Денисові Бігусу та Дарії Степановій. Названі українські журналісти беруть інтерв'ю в І. Коломойського російською, хоча усі свої передачі ведуть виключно українською, а сайт їхнього журналістського колективу (bihus.info) має лише українськомовну версію. Ця ситуація є прикладом перемикання мовного коду українськомовних і зниження мовної стійкості, що утворює виключно російськомовну ситуацію спілкування і

підвищує мовну стійкість російськомовного І. Коломойського, який за даної мовної ситуації не має комунікативного стимулу до зниження власної мовної стійкості і використання українських елементів. Така мовна поведінка журналістів призводить до того, що І. Коломойський лише **одного** разу перемикає код за 115 хвилин [BINUS.info 2019б].

Висновки до третього розділу

У російському мовленні України сучасного періоду, яке належить російсько-українським білінгвам з першою російською, поширені факти перемикання коду на українську. На прикладі мовлення В. Зеленського та І. Коломойського ми прослідкували залежність частотності перемикання коду названих осіб на українську від різних факторів.

Серед факторів, що впливають на частотність перемикання коду, ми виокремили: фактор сфери спілкування, фактор диглосії, фактор мовної спільноти співрозмовника, фактор емоційного стану мовця, фактор комунікативної мети мовця і фактор мовної поведінки співбесідника. Найпродуктивнішим фактором, який впливає на частотність перемикання коду, ми визначили мовну поведінку співбесідника.

Задля унаочнення отриманих результатів, ми розробили методику, за якою визначали частотність перемикання мовного коду — середнє арифметичне число кількості перемикань коду на 10 хвилин інтерв'ювання.

Таким чином, різниця частотності перемикання коду, порівнюючи між спілкуванням із російськомовними та українськомовними журналістами, у В. Зеленського є чотирикратною, в середньому **1** перемикання коду до **4,2** на 10 хвилин інтерв'ювання. А різниця частотності перемикання коду, порівнюючи між спілкуванням із російськомовними та українськомовними журналістами, в І. Коломойського є майже чотирнадцятикратною, в середньому **0,2** перемикань коду до **2,9** на 10 хвилин інтерв'ювання.

ВИСНОВКИ

Історично, через диглосію, що утворилася в Україні часів Російської імперії, у якій російська була домінантною, сучасні російськомовні України є нащадками росіян, які були переселені з Росії, а також зросійщених українців та інших етносів України.

Наслідком переселення росіян до України стала їхня масова двомовність через мовне контактування із українськомовними, що призвело до зниження російської мовної норми в російському мовленні України. Вже за часів Російської імперії інтерферованими українською стали фонетичний та лексичний рівні російської мови України.

Шляхами мовного впливу української на російську України того часу були адстратний та субстратний. Адстратний вплив виявлявся у перенесенні двомовними росіянами елементів другої мови (української) до першої (російської). Інший вплив, субстратний, виявлявся у перенесенні двомовними українцями елементів першої мови (української) до другої (російської).

Вплив адстратного впливу української мови на російську України короткочасно посилювався за постання Української Народної Республіки (1917), яка провадила послідовну мовну політику. Утім, через зміну влади, спочатку на владу П. Скоропадського, а потім на владу СРСР, мовна політика змінилася на послаблення впливу української мови на російську України.

Попри це, завдяки мовній політиці УНР, українська мова часів СРСР розширила адстратний вплив на російську України, якщо порівнювати із адстратним впливом української мови на російську України часів Російської імперії. Дослідники російської мови України цього часу фіксують варіативність на синтаксичному рівні, хоча і зазначають, що її причиною частіше є субстратний вплив, який, безумовно, залишався через продовження імперської диглосії.

Сучасний період впливу української мови на російську України також позначається інерційним продовженням ще імперської диглосії, за якої домінантною є російська мова, а тому субстратний вплив і досі є поширеним. Утім, через відновлення української державності (1991) збільшився адстратний вплив української мови, що виявляється у поширенні диглосії, за якої українська є домінантною. Виникнення цієї диглосії ми пов'язуємо із працею української інтелектуальної еліти часів Російської імперії, а її поширення — із мовною політикою УНР та відновленням української державності.

Сучасні дослідники фіксують збільшення кількості української лексики у російському мовленні України, а також вплив української мови на варіативність морфологічного рівня російськомовних України. Важливою особливістю сучасного періоду є тенденція російськомовних України до асиміляції із українськомовними, що простежується у наближенні мовної картини світу російськомовних України до мовної картини світу українськомовних. Усі дослідники зазначають тенденцію до більшої мовної асиміляції російськомовних України.

У власному дослідженні ми з'ясували фактори впливу на частотність перемикання коду російськомовними України. Задля унаочнення отриманих результатів, ми розробили методику, за якою визначали частотність перемикання мовного коду — середнє арифметичне число кількості перемикань коду на 10 хвилин інтерв'ювання.

Серед факторів, що впливають на частотність перемикання коду, ми виокремили: фактор сфери спілкування, фактор диглосії, фактор мовної спільноти співрозмовника, фактор емоційного стану мовця, фактор комунікативної мети мовця і фактор мовної поведінки співбесідника. Найпродуктивнішим фактором, який впливає на частотність перемикання коду, ми визначили мовну поведінку співбесідника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Баранник Л. Ф. Украинское влияние на лексику русских островных говоров Одесской области / Л. Ф. Баранник // Лексика русских переселенческих говоров Одесской области, функционирующих в разноязычном окружении / Л. Ф. Баранник. – Одесса: ОНУ имени И. И. Мечникова, 2015.
2. Бацевич, Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації / Ф. С. Бацевич; М-во освіти і науки України, Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Київ: Довіра, 2007. – 205 с.
3. Богданович Г. Ю. Об особенностях коммуникативной компетенции языковой личности в полилингвокультурном пространстве Крыма / Г. Ю. Богданович, Л. И. Рудницкая // Ученые записки Крымского федерального университета имени В. И. Вернадского Филологические науки / Г. Ю. Богданович, Л. И. Рудницкая., 2016. – С. 37 – 40.
4. Бодуэн де Куртенэ, И. А. О смешанном характере всех языков / И. А. Бодуэн де Куртене // Избранные труды по общему языкознанию. – М.: Изд-во АН СССР, 1963. – Т.1. – С. 363.
5. Болдырев, Р. В. К постановке вопроса о некоторых лексико-грамматических явлениях в русской разговорной речи на Украине. (Отклонения от норм управления) / Р. В. Болдырев // Дослідження з української та російської мов / Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; відп. ред.: І. К. Білодід. – Київ : Наукова думка, 1964. – С. 167-186.
6. Бурда Т. М. Мовна поведінка особистості в умовах українсько-російського білінгвізму (молодіжне середовище м. Києва): Автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.01 / НАН України; Інститут української мови. — К., 2002. — 22 с.
7. Васютинський В. О. Українські російськомовні патріоти [Електронний

- ресурс] / В. О. Васютинський // ТСН. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <https://tsn.ua/blogi/themes/psihology/ukrayinski-rosiyskomovni-patrioti-364265.html>.
8. Васютинський В. О. Соціально-психологічні особливості самовизначення між українською і російською ідентичностями / В. О. Васютинський // Мова і культура. - 2011. - Вип. 14, т. 2. - С. 14-21. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mik_2011_14_2_5
 9. Вайнрайх У. Одноязычие и многоязычие // Новое в лингвистике: языковые контакты / сост. ред. В. Ю. Розенцвейг. М.: Прогресс, 1972. Вып. 6. С. 25-51.
 10. Вайнрайх, У. Языковые контакты. Состояние и проблемы исследования / У. Вайнрайх. — Киев: Вища шк., 1979. — С. 22 — 26.
 11. Гамали О. Русский язык на страницах печати г. Кривой Рог / О. Гамали // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського / О. Гамали. – Вінниця: Вид-во Вінницького держ. пед. ун-ту, 2003. – С. 9.
 12. Горбач О. Російська мова на Україні / О. Горбач // Енциклопедія Українознавства / О. Горбач. – Париж – Нью-Йорк: Молоде життя, 1973.
 13. Григораш А. М. Функционирование украинских пословиц и поговорок в русскоязычных публицистических текстах (на материале русскоязычной прессы Украины) / А. М. Григораш // Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. - 2013. - Вип. 9. - С. 502-507. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PhSt_2013_9_76
 14. Грицак Я. Й. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX-XX століття: навчальний посібник / Ярослав Грицак. - К.: Генеза, 1996. - 356 с.
 15. Данилевська О. Типи мовної поведінки київських школярів / О. Данилевська // Українська мова. - 2013. - № 2. - С. 56-67. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrm_2013_2_7

16. Дика Л. Функції українізмів у російськомовних текстах / Л. Дика // Наукові записки НаУКМА. Мовознавство. – 2018. – Т. 1. – С. 75 – 82. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nukmarpl_2018_1_14
17. Долопчев В. Р. Опыт словаря неправильностей в русской разговорной речи (преимущественно в Южной России) : С прил.: «Замечания о произношении в Южной России» / В. Долопчев. - Одесса : тип. "Одес. вестн.", 1886. - VI, 180 с.
18. Жлуктенко Ю. Лингвистические аспекты двуязычия / Ю. Жлуктенко. – К.: «Вища школа», Изд-во при Киев ун-те., 1974. – 176 с.
19. Жлуктенко Ю. Мовні контакти / Ю. Жлуктенко. – К: Видавництво Київського Університету, 1966. – С. 9 — 36.
20. Зеленецкий, К. П. О русском языке в Новороссийском крае / К. Зеленецкой. – Одесса: Изд. по распоряж. г. попечителя Одес. учеб. округа, 1855. – С. 34.
21. Їжакевич Г. П. Біобібліографія / НАН України. Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. Упорядник І. А. Синиця. – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2009. – 56 с.
22. Ижакевич Г. П. Роль русского языка как языка межнационального общения в национально-культурной и языковой жизни Украинской ССР // Русский язык в его связях с украинским и другими славянскими языками: Тезисы докл. и сообщ. – Симферополь, 1973. – С. 10.
23. Караулов Ю. Н. О русском языке зарубежья / Ю. Н. Караулов // Вопросы языкознания. – 1992. – № 6. – С. 9.
24. Коробчинська Л. А. Деякі питання вивчення явищ взаємодії української і російської мов // Методологічні питання мовознавства. – К.: Наук. думка, 1966. – С. 195–205.
25. Кошман І. Н. Антропонимы в русских публицистических текстах Украины / И. Н. Кошман // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки. - 2010. - № 2. - С.

- 111-118. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vluf_2010_2_16
26. Кошман И. Н. О своеобразии картины мира (на материале медиатекстов) [Электронный ресурс] / И. Н. Кошман // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Мовознавство. - 2011. - Т. 19, вип. 17(2). - С. 47-52. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdumo_2011_19_17\(2\)__11](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdumo_2011_19_17(2)__11)
27. Кошман И. Н. О специфике рефлексивов в русских публицистических текстах Украины / И. Н. Кошман // Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Мовознавство. - 2010. - Т. 18, вип. 16. - С. 182-187. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdumo_2010_18_16_32
28. Кошман І. Специфика морфологических изменений (на примере русских публицистических текстов Украины) / І. Кошман // Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського. - 2010. - Вип. 12. - С. 96-101. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/kdsm_2010_12_17
29. Кошман И. Н. Украинские вкрапления в русском публицистическом дискурсе Украины / И. Н. Кошман // Язык и социум: материалы VII международной научной конференции. Минск, 2007. - С. 183-185.
30. Кочубей Л. Украинские заимствования и переключение языкового кода в устной русской речи этнических русских г. Львова. Социолінгвістический очерк [Електронний ресурс] / Л. Кочубей. — 2010. — Режим доступу: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/5054/1/2.pdf>
31. Крутий К. Украинско-русский суржик или языковой феномен в детской речи / К. Крутий. – Теория и методика обучения русскому языку дошкольников в условиях полилингвизма: монография под. науч ред. К. Л. Крутий. – Запорожье: Липс, 2012. – 42-51.
32. Куранова С. І. Основи психолінгвістики / Світлана Іванівна Куранова. – К.: ВЦ “Академія”, 2012. — 208 с. — (Серія “Альма-матер”)

33. Курохтина Т. Н. Межъязыковая интерференция в условиях близкородственного украинско- русского двуязычия: Автореф. дис. канд. филол. наук: 10.02.03 / ФГОУ ВПО «Московский государственный университет имени М.В. Ломоносова». - М. : МГУ, 2010. - 23 с.
34. Лозова О. М. Свідомісні вияви мовної домінантності в умовах україноросійського білінгвізму / Лозова О. М. // Актуальні проблеми психології. — 2009. — Т. 12, вип. 7. — С. 151—158.
35. Лукашанец А. А., Михневич А. Е . Рецензия на «Функционирование русского языка в близкородственном языковом окружении». Отв. ред. Ижакевич Г. П. — Киев: Наукова думка, 1981. 344 с. / А. А. Лукашанец, А. Е. Михневич // Вопросы языкознания / А. А. Лукашанец, А. Е. Михневич. – М: Наука, 1982.
36. Лучик, А А. До питання про українську російську в сучасній парадигмі наукових досліджень / А. А. Лучик. – С.38 – 44. — Режим доступу: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/11422>
37. Макаров А. Малая энциклопедия киевской старины / Ред. А. А. Холоша. — К.: Довіра, 2005.
38. Мартине, А. Предисловие к книге Уриэля Вайнрайха / Андре Мартине // Языковые контакты / Андре Мартине. – К.: Вища школа, 1979. – С. 18 – 21.
39. Мартине А. Распространение языка и структурная лингвистика / А. Мартине // Новое в лингвистике. Вып. 6. – М. : Изд-во “Прогресс”, 1972. – С. 81–93.
40. Масенко Л. Т. Мова і політика / Лариса Терентіївна Масенко. — Київ : Соняшник, 1999. - С. 32.
41. Москаленко Л. С. Русско-украинская интерференция и проблемы языкового варьирования / Л. С. Москаленко // Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Мовознавство. - 2011. - Т. 19, вип. 17(2). - С. 114-121. - Режим доступу:

- http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdumo_2011_19_17%282%29__21
42. Мурадян И. В. Интерференционные орфоэпические ошибки в русской речи украинцев / И. В. Мурадян // Коммуникативные позиции русского языка в славянском пограничье: двуязычие и межъязыковая интерференция : Научные доклады участников Международного форума русистов / И. В. Мурадян. – Брянск: Аверс, 2018.
 43. Николенко, Н. Русский язык на страницах печати г. Кривой Рог / Н. Николенко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського / Н.И. Николенко. – Вінниця: Вид-во Вінницького держ. пед. ун-ту, 2003. – С. 10.
 44. Николенко, Н. О специфике русского языка средств массовой информации Украины / Н. И. Николенко // Культура народов Причерноморья. — 2003. — № 37. — С. 300-304. — Бібліогр.: 10 назв. — рос.
<http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/74186/77-Nicolenko.pdf?sequence=1>
 45. Пономарів О. Асиміляція мовна [Електронний ресурс] / О. Пономарів // Енциклопедія Сучасної України. – 2001. – Режим доступу до ресурсу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=44438.
 46. Розенцвейг, В. Основные вопросы теории языковых контактов / В. Розенцвейг // Новое в лингвистике (вып. VI. Языковые контакты) / В. Розенцвейг. — М.: издательство “Прогресс”, 1972. — С. 5 — 7.
 47. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми / О. Селіванова. – Полтава: Довкілля. – 2008. – С. 712.
 48. Семчинський, С. В. Загальне мовознавство / С. В. Семчинський. – К.: Вища школа, 1988.
 49. Семчинський С. В. Семантична інтерференція мов. С. В. Семчинський. – К.: Вища школа, 1974. – 256 с.
 50. Серебренников Б. А. О взаимодействии языков (проблема субстрата) / Б. А. Серебренников // Вопросы языкознания / Б. А. Серебренников. – М.:

- Изд-во АН СССР, 1955. – С. 10.
51. Соколова С. Регіональні особливості взаємодії мовних кодів за двомовного спілкування / С. Соколова // Українська мова. - 2017. - № 3. - С. 25-39. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrm_2017_3_5
 52. Сосюр, Фердінан де. Курс загальної лінгвістики / Пер. з фр. А. Корнійчук, К. Тищенко. — К: Основи, 1998. — 324 с.
 53. Степанов Е. Инославянское и диалектное влияние на систему грамматического управления в русской речи юга Украины / Е. Степанов // Коммуникативные позиции русского языка в славянском пограничье: двуязычие и межъязыковая интерференция : Научные доклады участников Международного форума русистов / Е. Н. Степанов. – Брянск: Аверс, 2018.
 54. Степанов Е. Н. Русская городская речь в полилингвокультурном пространстве Одессы / Е. Н. Степанов // Автореферат дис. на соиск. ст. доктора филолог. Наук. - 2013.
 55. Тараненко О. О. Українсько-російські мовні контакти на сучасному етапі: притягування і відштовхування. I. Впливи, інтерференція, запозичення / О. О. Тараненко // Мовознавство. - 2010. - № 2-3. - С. 55-82. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/MoZn_2010_2-3_7
 56. Тараненко О. О. Українсько-російські мовні контакти на сучасному етапі: притягування і відштовхування. II. Текстуальні вкраплення, прецедентні тексти мовою оригіналу / О. О. Тараненко // Мовознавство. - 2010. - № 4-5. - С. 21-39. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/MoZn_2010_4-5_5
 57. Тараненко О. О. Українсько-російські мовні контакти / О. О. Тараненко // Українська мова: Енциклопедія / О. О. Тараненко. – Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2004.
 58. Ткаченко О. Українська мова: сьогодення й історична перспектива / Орест Ткаченко. – К: Наукова думка, 2014.
 59. Огієнко, И. Словарь неправильных, трудных и сомнительных слов,

- синонимов и выражений в русской речи: Пособие по стилистике рус. речи для учащихся и самообразования / И.И. Огієнко. - 3-е изд., знач. доп. и соверш. перераб. - Киев : И.И. Самоненко, 1914. - 288 с.
60. Озерова Н. Г. Міжмовна взаємодія в сучасному російському газетному дискурсі [Електронний ресурс] / Н. Г. Озерова // Мовознавство. - 2010. - № 4-5. - С. 40-46. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/MoZn_2010_4-5_6
61. Хауген Э. Языковой контакт / Э. Хауген // Новое в лингвистике. – Вып. 6. – М.: Прогресс, 1972. – С. 61 – 80.
62. Цар І. М. Українське повсякденне мовлення в міському молодіжному середовищі: структура і функціонування [Електронний ресурс] / І. М. Цар // Інститут української мови НАН України. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <http://www1.nas.gov.ua/institutes/ium/Structure/councils/Documents/tsar-dysertaciia.pdf>.
63. Чапленко В. Історія нової української літературної мови (XVII ст. – 1933 р.) / В. Чапленко // Нью-Йорк, 1970. – 448 с.
64. Шевельов Ю. Кірова, 4: Кілька уваг про мову, мовознавство і «Мовознавство», про перерубану навпіл дитину, про грачів на флейті і лицарів єрижки, про себе і своїх колег і “колег” та інші речі // Сучасність. - 1971. - Ч. 6. - С. 38-55.
65. Шевельов, Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900-1941) : стан і статус / Ю. Шевельов ; авт. вступ. сл. Л. Масенко. – Чернівці: Рута, 1998. – 207 с.
66. Шевчук-Клюжева О. Українське усне мовлення Донеччини [монографія] / Ольга Шевчук-Клюжева. – Вінниця: Видавництво «Твори», 2015. – 162.
67. Языковые контакты: краткий словарь / В. М. Панькин, А. В. Филиппов. – М.: Флинта: Наука, 2011. — С. 7 — 149.
68. Ярцева, В. Теория взаимодействия языков и работа У. Вайнрайха «Языковые контакты» / В. Ярцева // Языковые контакты. Состояние и

- проблемы исследования / В. Ярцева. – Київ: Вища шк, 1979. – С. 22 – 26.
69. Ferguson C. Diglossia [Електронний ресурс] / Charles A. Ferguson // Word. – 1959. – Режим доступу до ресурсу:
<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00437956.1959.11659702>.
70. Mackridge P. A. Language and National Identity in Greece 1766 – 1976 / Peter Mackridge. – New York: Oxford University Press, 2009. – С. 27.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

Інтерв'ю з Володимиром Зеленським

1. В гостях у Гордона 2018а – Владимир Зеленский. 1/3. «В гостях у Дмитрия Гордона» (2018) [Електронний ресурс] // YouTube-канал «В гостях у Гордона». – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://youtu.be/P8OBR9yigFA>.
2. В гостях у Гордона 2018б – Владимир Зеленский. 2/3. «В гостях у Дмитрия Гордона» (2018) [Електронний ресурс] // YouTube-канал «В гостях у Гордона». – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://youtu.be/fwuOfFln88>.
3. В гостях у Гордона 2018в – Владимир Зеленский. 3/3. «В гостях у Дмитрия Гордона» (2018) [Електронний ресурс] // YouTube-канал «В гостях у Гордона». – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://youtu.be/VPE2hv8qbBc>.
4. Зе!Президент 2019а — Интервью Владимира Зеленского — про войну на Донбассе, олигархов и Слугу Народа [Електронний ресурс] // YouTube-канал «Зе!Президент». – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://youtu.be/Ls0tv5M6fMs>.
5. Зе!Президент 2019б — Будемо прощатися з тими, хто не зможе | Відверто з Президентом #2 | Про депутатів, уряд і посадки [Електронний ресурс] // YouTube-канал «Зе!Президент». – 7 листопада 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://youtu.be/r7MUy2gowZ8>.
6. РБК-Україна 2019 — Зеленский: Такого как я – вы не видели. ПОЛНОЕ ИНТЕРВЬЮ РБК-УКРАИНА [Електронний ресурс] // YouTube-канал «РБК-Україна». – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://youtu.be/sHreouOldQM>.
7. Факти ICTV 2019 — Владимир Зеленский: налоговая амнистия и

основные шаги. Интервью ICTV [Электронный ресурс] // YouTube-канал «Факти ICTV». – 2019. – Режим доступа до ресурсу: <https://youtu.be/iiH-JZAqke0>.

8. Israel9tv 2020 — Эксклюзив: интервью В. Зеленского Девятому каналу на русском языке [Электронный ресурс] // YouTube-канал «israel9tv». – 2020. – Режим доступа до ресурсу: <https://youtu.be/Bj9pIqws-Lo>.

Інтерв'ю з Ігорем Коломойським

1. В гостях у Гордона 2018г — Игорь Коломойский. 1/3. «В гостях у Дмитрия Гордона» (2018) [Электронный ресурс] // YouTube-канал «В гостях у Гордона». – 2018. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.youtube.com/watch?v=d7U8Fw4wQ9E>.
2. В гостях у Гордона 2018г — Игорь Коломойский. 2/3. «В гостях у Дмитрия Гордона» (2018) [Электронный ресурс] // YouTube-канал «В гостях у Гордона». – 2018. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.youtube.com/watch?v=Wkk7UKUor30>.
3. Перша Шпальта 2019 — Інтерв'ю Ігоря Коломойського програмі Перша Шпальта [Электронный ресурс] // YouTube-канал «Перша Шпальта». – 2019. – Режим доступа до ресурсу: <https://youtu.be/tE9N5pQ3vfY>.
4. Радіо Свобода 2019 — Ігор Коломойський: я хочу, щоб Зеленський став президентом || СХЕМИ [Электронный ресурс] // YouTube-канал «Радіо Свобода». – 2019. – Режим доступа до ресурсу: <https://youtu.be/rdcjZqWxxxY>.
5. Радіо Свобода 2015 — Коломойський обматюкав журналіста Радіо Свобода Україна біля офісу «Укртранснафти» [Электронный ресурс] // YouTube-канал «Радіо Свобода». – 2015. – Режим доступа до ресурсу: <https://youtu.be/LqL4rvxB3xQ>.
6. Українська правда 2019а — Ігор Коломойський — про майбутнє Приватбанку, підгузки Гройсмана та інавгурацію Зеленського / 1/2

- [Електронний ресурс] // YouTube-канал «Українська правда». – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://youtu.be/fuu5Zk3cYcg>.
7. Українська правда 2019б — Коломойский — отношения с Зеленским, звонки Вакарчуку, дружба с Тимошенко и ссора с Шустером / 2/2 [Електронний ресурс] // YouTube-канал «Українська правда». – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://youtu.be/erN7yrYvjOs>.
 8. BINUS.info 2019а — Ігор Коломойський. Інтерв'ю «про все». Частина 1 (2019.05.02) [Електронний ресурс] // YouTube-канал «BINUS info». – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://youtu.be/QXRJEFJlrzo>.
 9. BINUS.info 2019б — Коломойський (частина 2): лише Аваков молодець (велике інтерв'ю) (2019.05.07) [Електронний ресурс] // YouTube-канал «BINUS info». – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://youtu.be/9EmBXpDlf00>.
 10. Deutsche Welle 2018 — «Положительный» олигарх Коломойский об украинской политике – «Немцова.Интервью» [Електронний ресурс] // YouTube-канал «DW на русском». – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://youtu.be/iQoE50Iq4uI>.

Інші інтерв'ю

1. Радіо Свобода 2004 — Президент Росії розмовляє з українцями перед самими виборами Президента України. [Електронний ресурс] // Радіо Свобода. – 2004. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.radiosvoboda.org/a/921979.html>.
2. ZIK 2017 – HARD з Влащенко: Вадим Новинський, народний депутат України [Електронний ресурс] // YouTube-канал «ZIK». – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://youtu.be/CTxtXSop1qs?t=3177>.